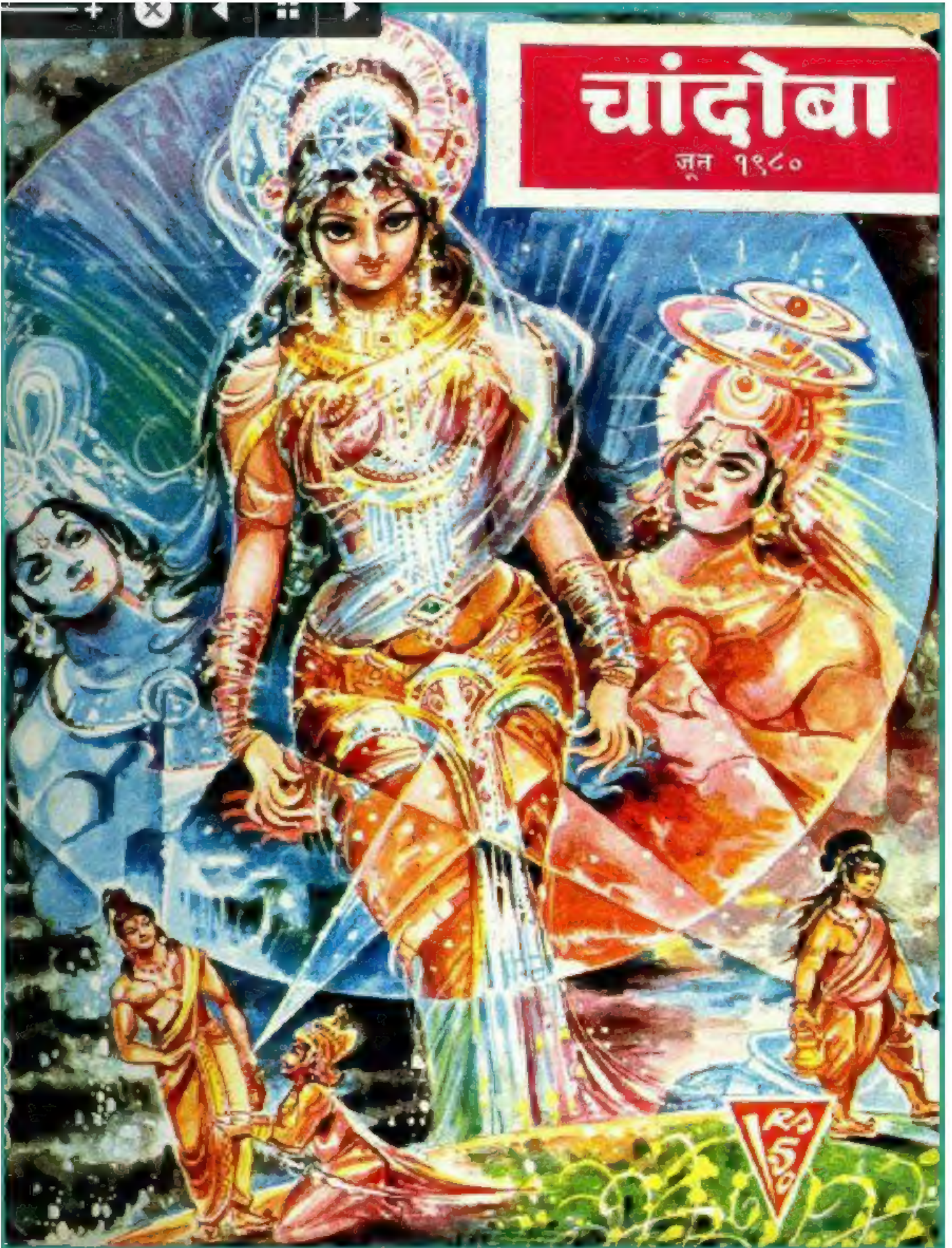

चांदोबा

जून १९८०

भोकरा माधवराव, अस्लीपुरम्

प्र : बीज का पडते ? लिपी आकृती करी असते ? लिचे परिमाण किती असता ?

उ : आकाशातून पडणाऱ्या विजेविषयी सर्व देशांत वैरुमज होते. आपल्या पूर्वजांचा वाटे को इंद्र धव्यापुत्राचा प्रहार करतो तेव्हा या पुष्पोपर विश्वास होतो. लोकांना वाटे की वज्रापुत्राचा. विजेचा व वज्राचा परस्पर काही संबंध असतो. हा वज्रगुरू लागने की लोकांवर बीज पडू नये यासाठी व विज्यापासून रक्षण व्हावे यासाठी लोक आजही अर्जुनाच्या नावे असलेल्या उलेकांचा पाठ करून अर्जुन हा इंद्राचा मुलगा होता ना ? तो इंद्राच्या वज्रापुरापासून रक्षण करील ! याविषयी एक वस्तुका मुद्दा सांगतात. पांढरे एकचकूर पेथे ते बाह्यपुत्र मुले असल्याने खाणू शिवाय करील त्यावेळी एकाएकी एक बीज पडेल. तेव्हा अर्जुनाचे बटविही ती आपल्या सोडीत टाकमी आणि सर्वांना वाचविले होते म्हणे !

वस्तुतः वज्राचे वज्रपडणे व बीज चमकणे या दोन्हीचा संबंध असलेली 'वज्र' नावाची वस्तु कोणतीही नाही. उपायध्वे बीज चमकली तर त्यामुळे आपले काहीही नुकसान होत नाही. विजेचे चमकणे म्हणजे एक प्रक्रियेला विद्युत्प्रसार असतो. तो प्रसार जर पृथ्वी व वज्र गोष्टी मध्ये झाला तर मात्र फार मोठे नुकसान होते. या विद्युत्पासापासून रक्षण व्हावे यासाठी मोठ्या इमारतींवर "वाइटिंग कंक्टर्स" (विद्युत्वाहक)ची व्यवस्था करण्यात येते सामान्याने बीज पडते ती उंच इमारतीवर व झाडांवर पडते.

तरतय अर्जुनाच्या भोळीतली बीज ही एक कपोलकल्पित कथाच आहे का ? नाही ! आपल्याला निरक्ष आकाशात जे तारे पडतात ते विज्ञानात ते हवेतच भस्म होऊन काजत्या उल्का आहेत. परंतु त्यात काही मोठ्या अडतात त्या हवेत भस्म होऊन व जगात जमिनीवर येऊन आदळतात. त्यांच्यात प्रामुख्याने लोखंड व कोळसा असतो. त्यांचे परिमाण काही सेंमीपासून तर काही मीटरपर्यंत असू शकते. पृथ्वीवर कोठेकोठे 'केटर' सरावर आहेत. ती किथेक टप वज्राने 'केटर' कोसळल्याने निर्मित झाले आहेत. अधूनन काही भयंकर वातमी इंग्रजीत दैताना 'बॉल फ्रॉम दि स्काय' (निरक्ष आकाशातून वज्रपात) अशी देण्याची रीत आहे. ते वज्र म्हणजे उल्का होय !

[८२]

अतिलोभी अत्यंत लोभीला म्हणाला— "मित्रावरचे संकट दूर करण्याची शक्ती

"भाष्य अनुकूल असेल तर अयोग्य व्यक्तीला मुद्दा पुष्कळ फायदा होतो ही गोष्ट खरी आहे. परंतु समुल्य पारव्धावरच विसवून राहिला तर नशीब पाठ दाखविले. तेव्हा मात्र अपरंपार दुःख सहन करावे लागते. तुम्ही स्थिती पाहून मला तुम्ही फार कीच येते. परंतु मला आता आपल्या धरी जाणे आवश्यक आहे. मला निरोप दे."

अत्यंत लोभी म्हणाला—"असे सांगतात की बाणसाचे पाईट दिवत आले की मित्र व शत्रू त्याच्या भवतीला येतात. असे असतांना तू मला कां सोडून जातो आहेस ? लोक म्हणतात ना की अग्र्य घस्त मित्राला निर्दयपणाने जो सोडून जातो तो कुतघ्न असतो आणि त्याला नरकवास भोगावा लागतो."

तेव्हा नाइलाजाने अत्यंतलोभी म्हणाला—

"बरे तर, आ धरी आणि सुखाने रहा. माझ्यावर आलेल्या आपत्तीची कल्पना

घरच्या लोकांना दे!" त्यानंतर अतिशोभी ती पर्वत प्रदेश सोडून पुन्हा मनुष्य वस्तीत रहायला निघून गेला.

म्हत्ताच्या बाघाची गोष्ट

दक्षिणेकडील जंगलात एक म्हातारा वाडू रहात असे. एके दिवशी त्याने एका सरोवरात ओंघोळ केली आणि एका हातात धर्म व दुसऱ्या हातात एक सोन्याचे कांकण घेऊन बसला. तो रथा बाजूने जाणाऱ्या वाटसरूंना सांगू लागला—“हे सोन्याचे कांकण भेट म्हणून मी देतो, घेऊन चला.”

परंतु कोणी त्याच्या बोलण्याकडे लक्ष दिले नाही व सर्व आपल्या वाटेने पुढे निघून गेले.

परंतु एका लोभी ब्राह्मणाचा वाटलं की आपलं माग्य उदयास आलं. तरी त्यात थोडा धोका आहे, तेव्हा सावधपणेच राहिल पाहिजे. कोणत्याही वस्तूची मनात इच्छा असेल तर मिळवितांना थोडा धोका असतोच विष मिसळलेले अमृत सुद्धा माणसाचा जीव घेतोच. तसेच धन सहजी मिळत नाही. धोका किंवा कष्ट सहन केले तरच मिळते. धोका असूनही धाडस केल्या- शिवाय धनलाभ होतो का? तो बाघ आपल्यावर उपकार करायच्या गोष्टी करतो आहे तर थोडा गंभीरपणे विचार करूनच पाऊल टाकले पाहिजे. असा विचार करून त्याने बाघाला विचारले—“कोडे आहे रे ते कांकण?”

बाघाने आपला पंजा पुढे करून दाख- वीत म्हटले—“हं पहा!”

“सुन्यासारख्या क्रूर जनावराचा विश्वास कसा करावयाचा?” ब्राह्मणाने विचारले.

“जहो, मी आपली रडकथा सांगतो, म्हणजे तुम्हांला, मी म्हणतो ते खरे अस- त्याचे पटेल. ऐन ताऱ्यात मी अनेक पापे केली. मी कित्येक निरुपद्रवी प्राण्यांना खाल्ले व माणसांनाही खाल्ले. परिणाम असा झाला की माझी बायको व मुले अल्पवयी अरण पावली. मी एकटा उरलो आहे. तेव्हा एका साधूने मला बानभक्त

करून पुण्य संपादन करायला उपदेश केला.

त्या साधूच्या सल्ल्याप्रमाणे मी दररोज स्नान करून दान करतो. मी म्हातारा झालो आहे. माझा शतानेकांतले बळ संपुष्टात आले आहे. म्हणून शका करण्याचे तुम्हांला कारणच नाही. पुरणात लिहिलेच आहे की यज्ञ, दान, तप, वेदाध्ययन, सत्य- व्रत, क्षमा, सहिष्णुता आणि त्याग या अष्टांग मार्गाने पुण्यप्राप्ती होते. यापैकी पहिले चार यांचे औडवर फार असते. परंतु उरलेले चार थोरपुरुषांनाच साध्य असतात. माझी स्वार्थबुद्धी आता नष्ट झाली आहे. म्हणून मी आपलं सर्वस्व दान करून पुण्य संपादन करीत आहे. लोकांच्या मनात नेहमी ही संका असतेच की बाघ संघी

साधून केव्हा खार्दल हे सांगता येत नाही. मी सर्व धर्मशास्त्रांचा अभ्यास केला आहे. गरिबांना केलेले दान हे वाळवंटात राहणा- र्यांना पावसानुळे झेपाच्या तुळासारखे असते, उपाशी माणसाला अन्नदान केल्या- सारखे! प्रत्येकाला आपला जीव प्रिय असतो. “आपणांसारखे करितो तात्काळ” हे साधूचे शीर्ष असते. दानवाला अनुभवानेच कळू लागते की कोणती गोष्ट ब्राह्म, कोणती चांगली व कोणती वाईट. तुम्ही तर फार गरीब दिसतो आहा. म्हणून मी हे कांकण तुम्हांला सावे म्हणतो. घनाचे दान निर्धनाला करावयाचे असते, सधनाला नाही. ऋषीमुनींचे असे म्हणणे आहे की निष्काम बुद्धीने केलेले दानच सर्व-

अपल होय! म्हणून तुम्ही स्नान करून या आणि हे दान ग्रहण करा!" बाप म्हणाला.

त्या प्रवासी ब्राह्मणाला बाप म्हणाला ते सर्व खरे वाटले आणि कांकण धेण्याच्या लोभाला बळी पडून स्नान करायला तलावात पाऊल टाकले. तत्क्षण तो कपरेपर्यंत निरक्षर झाला असा स्तब्धता ही त्याला लक्षात बाहेर घेणे अव्यवहार्य झाले.

त्या ब्राह्मणाला चिखलात रतलेला पाहून बाप म्हणाला—"अरे रेरे! तू चिखलात रतलास वाटते? भिऊ नकोस. मी तुला बाहेर काढतो यांचे!" असे म्हणत बाप जवळ गेला.

त्याला पाहून गरीब ब्राह्मण म्हणाला—"धर्मसाध आणि वेदाध्ययन केले, पण तलावात कोणाचा विश्वास करणे नूकच. माईला वाटेले ते खायला घातले तरी तिचे दुध अमृतासारखे असते. तसेच कोणतेही काम करतांना त्याचा अंतर्भाव भाव ओळखणे आवश्यक असते. ज्या यागसाठी

इंद्रिये आणि बुद्धी कावूत नसतात त्याची चांगली कामेमुद्धा हत्तीच्या गंगास्नानासारखी निरुपयोगीच असतात. आचरण न करता केलेला परीपदेश एका व्योम्य स्त्रीच्या अंगावरच्या दागित्यासारखा भारभूतच असतो. या क्रूर जनावरावर मी विश्वास केला, ही माझी केवडी नूक! असे सांगतात की नचा, सदाश्व व्यक्ती, शिगे आणि नखे असलेली जनावरे, स्त्रीजात व राजा यांच्यावर विश्वास करू नये. कारण शेवटी ते आपल्या जातीवरच जातात. आकाशात विहार करीत, अंधकार व पाप नष्ट करीत नक्षत्रांसंगे आपल्या सहल किरणांनी भ्रमण करणारा खंडसुद्धा दुर्दैवाने राहूकेतूचा श्राव होतो. तेव्हा प्रारब्धात जे लिहिलेले असते, त्याच्यातून कोणाला सुटका नाही." ब्राह्मण असा विचार करीत असता बापाने जवळ येऊन त्याला ठार केले व स्नाऊन टाकले.

'विनाशकाले विपरीतदुष्टि' ही म्हण सार्थक झाली.

अल्लूक मांत्रिक

[२९]

[ताम्रवृक्ष वृक्षवृक्षी पिल्ल्याच्या रसणासाठी निघून गेला. मायाजी बळवंत ताम्रवृक्ष उडी मारून निघून गेले. अल्लूक मांत्रिक वृक्षाला संकटात सापडलेला पाहून भुयाराच्या बाटेकडे निघाला. तेव्हा बांडाळ मल्लूकाने त्याला थांबविले. मांत्रिकाने बांडाळ मल्लूकाला पुन्हा बांडाळ करण्यासाठी संकट तयाच्या डोक्याला घावला व भुयारात प्रवेश केला पुढे—]

अल्लूक मांत्रिक निघून गेल्यावर जितकेच कालीवर्माकडे पाहून म्हणाला—" बरे तर, या वेळी आपण काय केले पाहिजे? मी सर्वांसमक्ष सूर्यमूपतीच्या मुलीला दत्तक घेतल्याचे जाहीर केले आहे. आता मायाजी मर्कटाचा गुरू मिथ्या मिथ्या हातातून तिचे रक्षण करायला हवे ना? आपण ससैन्य जंगलाच्या दिशेने निघायचे का?"

"महाराज, आपण ससैन्य गेलो तर जो ओरडा होईल त्यामुळे शत्रू सावध होईल." असे सांगून कालीवर्मा तैथून निघाला. कालीवर्माच्या पाठीमागून राक्षस उबबंड आणि बांडाळ निघाला. तोपर्यंत ते सर्व बोलणे सातपणे ऐकत बसलेला वैरागी गुरू व त्याचा शिष्य भुयाराच्या बाटेकडे बोट दाखवीत जितकेच राजाला म्हणाला—" महाराज, आम्ही तलावाच्या बांधावरच्या

वहाराजारी मुयाराच्या तोंडाजवळ पाहारा देत राहू. आम्हांला वाजा बावी." असे म्हणत दोघे मुयारात उतरले.

या खेपेत कालीवर्मा, चांडाळ व राक्षस उग्रदंड सुद्धा पायीच चालत जंगलात पोचले, तेव्हा त्यांना एका जागी एक मोठे अस्वल दिसले. तो थोडीशी कंदमुळे व फळे जंगली विलांनी बांधून खावावर घेऊन चालत होता.

कालीवर्मा त्याला पाहून उग्रदंडाला म्हणाला- "उग्रदंडा, काय पण विचित्र वृद्ध आहे?"

"त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? ते अस्वल त्या कुण्ट मिथ्या मिथ

तांत्रिकाचे पाळलेले जनावर असेल. आपण गुरचुप त्याच्या पाठीपाठ गेलो तर आपल्याला त्या तांत्रिकाचा शोब लागेल." राक्षस उग्रदंड म्हणाला.

त्यानंतर तिचे त्या अस्वलाच्या पाठीपाठ काही अंतर चालत गेले, तेव्हा त्यांना एका झाडाखाली भल्लूक मांत्रिक व पाठरी दाढी असलेला एक अशक्त म्हातारा दिसला. त्याच्या गळ्यात वद्राक्षमाला होती. सूर्यभूपती सामंत त्यांच्याशी बोलत होता.

दुरूनच कालीवर्माला येत असलेला पाहून भल्लूक मांत्रिक लडून उभा राहिला आणि म्हणाला- "अरे साह्या शिष्या, कालीवर्मा, हेच माझे गुरू भल्लूकपाद. सूर्यभूपतीची मुलगी कांचनलता हिला तांत्रिक मिथ्या मिथ अपहरण करून घेऊन गेला आहे."

अस्वलावर परखून वार करण्याच्या नंतास असलेला, शहराचा चांडाळ परशू चटदिशी आपल्या सांघावर ठेवून म्हणाला- "म्हणजे, हे भल्लूकपादाचे पाळलेले जनावर आहे. वाचले!"

तेव्हा भल्लूक मांत्रिक जवळ येऊन म्हणाला- "होय, आता मला कळले की माझ्या गुरुवर्याचे हे पाळलेले अस्वल मुम्हाला येथवर घेऊन आले. तो तांत्रिक

माझ्या गुरुवर्यांना भल्लूकेश्वरीच्या देवळा- समोरच्या झाडाला बांधून ठेवून त्यांना उपाशी मारणार होता. परंतु स्वामिभक्त अस्वलाने आपल्या धन्याला सोडवून त्याला वांचविले.

ते ऐकून वृद्ध भल्लूकपादकडे कुठ मुद्देने पहात उग्रदंड राजसाने विचारले- "तर मग माझा थोरला भाऊ कालदंड कोठे आहे?"

भल्लूकपादने निर्भयपणे आपल्या गळ्यातल्या वद्राक्षमालेकडे एकरा पाहिले व स्मित करून म्हणाला- "हा प्रश्न तू मला विचारण्याऐवजी त्या तांत्रिक मिथ्या मिथ्याला विचार. त्याने कालदंडाला औषधी वनस्पती सायला घालून मुका केला आहे आणि मी जसा या अस्वलाचा वाहन म्हणून उपयोग करतो तसा मिथ्या मिथ तुझ्या भावाचा उपयोग करीत आहे. जर तू त्याला या जंगलात पकडू शकलास तर तुला भाऊ कालदंड व त्याच्या बरोबर राजकन्या कांचनलता सुद्धा तुला मिळेल. इतके साहस करणारा कोणी आहे का?"

ते ऐकताच कालीवर्माचा हात तल- वारीच्या मुठीवर गेला. तो म्हणाला- "ते साहस मी करीन. त्याच बरोबर कांचनलतेला तर मी वांचवीनच आणि त्या

पाठीपाठ त्या तांत्रिकाचे आणि तुझे रक्त या तलवारीला पाजीत. मंत्रतंत्र करणाऱ्या एकाही व्यक्तीला मी या प्रदेसात जिवंत राहू देणार नाही."

तेव्हा भल्लूक मांत्रिकाने आपला मंत्रदंड उचलला आणि कालीवर्मावर वार करणार इतक्यात सामंत सूर्यभूपती म्हणाला- "कालीवर्मा, हे भल्लूकपाद व त्यांचे भल्लूक मांत्रिक आपले बाजू तसून मित्र आहेत. ज्या मेवकान शंख धाजवून मायावी भकंटाळा तांत्रिक गुरूकडे येण्यासाठी सूचना केली होती त्याला धरण्याच्या कामी यांनीच आम्हांला मदत केली होती. हा पहा, तो शंख आणि तो सेवक. याला मी खूप मारले

न जास विलग. परंतु याने आपल्या मान-काचा पत्ता सांभितला नाही. तेव्हा मी त्याला तलवारीने ठार केले."

कालीवर्माने तो शोध जखलून दूर फेंकला व म्हणाला—"राजा सूर्यभूपती! सर्वांत आधी तुमच्या मुलीचे अपहरण करणाऱ्या मिथ्या मिश्रचा वध तुम्ही करायला हवा होता. त्याच्या भोकराकडे मारून काय मिळाले? बरे तर असू या, आपण निर-निराक्रिया दिशांना जाऊन त्या दुष्टाचा शोध काढला पाहिजे." असे म्हणत कालीवर्मा तेथून निघाला.

भल्लूकपाद अत्यंत प्रेमाने मान हलकीत भल्लूक मांत्रिकाला म्हणाला—"शिष्या! तू

आपणां सर्वांसाठी एका शोथ साहसी तपणाची निवड केली आहेस. येथील परिस्थिती वगुकूल नव्हती, म्हणून तो तांत्रिक आपल्या हातातून निसटला. आता आपण सर्वांनी मिळून त्या तांत्रिकाला वाटेला लावू या. तोंपर्यंत आपल्या मनाला चैन पडणार नाही. तर मग चला."

त्यानंतर भल्लूकपाद अश्वलावर बसला. त्याच्या एकाबाजूला भल्लूक मांत्रिक आणि दुसऱ्या बाजूला राक्षस उषधदंड, चांडाळ व सामंत सूर्यभूपती पायी चालू लागले आणि जंगलाच्या रीक्षाने निघाले.

कालीवर्मा पावलांच्या खुणा कोठे विसरतात का, पहात चालला होता. एका जागी त्याला माणसाच्या पावलांच्या खुणे-बरोबर त्याच्या दुप्पट विपट पावलांच्या खुणांमुढा दिसल्या. तत्क्षण त्याला तांत्रिक मिथ्या मिश्र बरोबरच्या कालदंड राक्षसाची आठवण झाली.

कालीवर्मा झाडांच्या आडून त्या पाव-लांच्या खुणांना मागोवा घेत निघाला. बोबे अंतर चालून गेल्यावर त्याला एक फार मोठे सरोवर आणि त्यात मिळणारा एक ओढा दिसला. त्या ओढ्याच्या काठावर एक त्रिशूल जमिनीत पुरून ठेवलेले होते. ते पाहून चकित झालेल्या कालीवर्मा न थांबता पुढे निघाला. सरो-

वरात दृष्टपुष्ट बारीक असलेली व्यक्ती उभी राहून व डोळे मिटून मंत्राचा वप करीत होती.

तोच तांत्रिक मिथ्या मिश्र होता. ती गोष्ट कळवला कालीवर्माला वेळ लागला नाही. तो क्रुद्ध मुद्देने त्याच्याकडे वहात म्हणाला—"काय रे, ए! तूच माझीका तांत्रिक मिथ्या मिश्र? तांत्रिकाला मंत्रांची गरज काय? तू सूर्यभूपतीच्या मुलीला पळवून आणलेस ती कोठे आहे?"

मंत्र जपत जसजसत्या मिथ्या मिश्रने जटदिशी डोळे उघडले आणि कालीवर्मा-कडे निरखून पहात म्हणाला—"तुला माझे नाव कसे कळले रे? तू नक्कीच हुशार असला पाहिजेस. माझा शिष्य धांतिमती भला सांगत होता की माझा शोध वाजवीत नेणाऱ्या सेवकाकडे जंगलात कोणीतरी ठार केले. ती व्यक्ती तू तर नाहीस?"

"ते मी मागाहून सांगेत. प्रथम तू हे सांग की कांचनलतेला तू कोठे ठेवली आहेस?" असे म्हणत कालीवर्मा तल-वारीचा धार करणार इतक्यात आडाच्या फांदीवर बसलेले मायावी भकट 'किंच किंच' करीत ओरडले—"तांत्रिक गुरुवर्य! हाच तो कालीवर्मा! हा असामान्य पराक्रमी आहे. तत्क्षण याला ठार करण्यात आपले

हित आहे!" असे म्हणत ते कालीवर्मा होता तेथे उडी मारणार होते. काली-वर्माला तलवार उपसायला वेळ नव्हता. परंतु समोरच त्रिशूल होते ते घेऊन मायावी भकटावर बार करण्यासाठी त्याने धरले.

मायावी भकट त्याच वेळी फांदी वरून उडी मारून खाली घेत असता त्रिशूला-वर आदळले त्यामुळे कालीवर्माच्या हातातले त्रिशूल निसटून जमिनीत रुतले गेले. त्याच बरोबर मायावी भकटाला ते लागले असल्या कारणाने मायावी भकट तडफडत ओरडले—"तांत्रिक गुरुचा जय असो! गुरुवर्याची सेवा करण्याची

संधी मला पुन्हा पुढल्याजन्मीच मिळणार!"

त्यानंतर कालीवर्माने सावधपणे आपली तलवार उपसली व निश्चेष्ट होऊन पहात असलेल्या त्रांत्रिकाकडे वळून म्हणाला—
“अरे फुटव्या नशिवाच्या त्रांत्रिका! तू ज्या मल्लुकेश्वरीची पूजा करतो आहेस तिच्या मांवांनंच मी तुझा बळी देऊन तुला तिच्या चरणी मुक्ती देणार आहे. परंतु त्या पूर्वी तू कांचनलतेला कोठे लपवून ठेवले आहेस ते सांग.”

ते ऐकून त्रांत्रिक क्रूर हास्य करून आपले दोन्ही हात पसरून व मुठी उघडीत व बंद करीत मान आजूबाजूला हलवू लागला.

त्याचा तो विचित्र व्यवहार पाहून कालीवर्मा चकित झाला. त्याने सरोवरात गिरण्याचे ठरविले व सरोवरात पाऊल टाकणार झाल्यात त्याला एक किरटा आवाज ऐकू आला—“तरुणा! सावध हो! तो त्रांत्रिक खुणा करतो आहे, एका मुक्या राक्षसाला मदतीसाठी बोलावीत आहे!”

तो आवाज ऐकून कालीवर्माने विद्युत् वेगाने माने वळून पाहिले. तेव्हा त्याला उग्रबंडासारखाच एक राक्षस एका तरुणीला खाली उतरवून अंगळी हत्तीसारखा हुंकार करीत व आपली दगडी गदा घेऊन कालीवर्माच्या अंगावर धावला. कालीवर्मा चटविशी त्याच्या घाटेसमोरून जाऊला सरकला. म्हणून राक्षस सरोवराच्या काठच्या चिखलात पाय पसरून तोंडघशी पाण्यात पडला. त्याच्या हातातली दगडी गदा किनाऱ्यावरच विसडून पडली.

राक्षस या वेळी आणखी जोराने गरजला. आपल्या कोपरांच्या बाबारे तो उठण्याचा प्रयत्न करीत असताना कालीवर्माने त्याची दगडी गदा चटविशी उचलली आणि त्याच्यावर प्रहार केला. राक्षस किकाळी फोडून काठावर बेशुद्ध होऊन पडला.

मध्यंतरी मिथ्यामिश्र कोठे पळायला वाट आहे का, पाहू लागला. कालीवर्माची

त्याच्यावर दृष्टी होतीच. राक्षसाच्या खांद्यावरून उतरलेल्या तरुणीला त्याने विचारले—“तूच नाही का कांचनलता?”

त्या तरुणीने होकारार्थी मान हलविली व म्हणाली—“त्रांत्रिकाचे दोषे सेवक मेढ्यासारखे दिसते आहे. परंतु त्याला जिवंत सोडता कामा नये. माझ्या जबळ कोणतेच हत्यार नाही. तू आपली तलवार मला दे आणि मुक्या राक्षसाची दगडी गदा तू घे. आपण दोघांनी मिळून त्या दुष्ट त्रांत्रिकाची शिकार करू या.”

ते ऐकून कालीवर्माला आनंद झाला. त्याने आपली तलवार कांचनलतेच्या हातात दिली व राक्षसाची गदा आपल्या हातात घेऊन त्या त्रांत्रिकावर वार करण्यासाठी निघाला. त्याच वेळी राजा जितकेतु आपल्या दोघा सेनिकांबरोबर तेथे आला व मोठयाने ओरडून म्हणाला—“कालीवर्मा! अरे, ह्या तलावात मगरी आहेत! तू सरोवरातून लगेच बाहेर ये. या त्रांत्रिकाचा वध करायला माझे सैनिक, यांदाळ आणि राक्षस उग्रबंड पाठीमागून येत आहेत. नंतर चकित होऊन चहुंकडे पहात असलेल्या कांचनलतेजवळ जाऊन म्हणाला—“मुली, तूच माझी दत्तक घेतलेली मुलगी. म्हणू—तुझा विवाह आपल्याला फसत पडलेल्या

तदणाशी करून देण्याचा अधिकार मला आहे. सरोवर म्हुटले ना मी!”

ते ऐकून कांचनलता लाजेने मान लाली करून उभी राहिली. त्याच वेळी तेथे सामंत भूपतीबरोबर हत्तीवर बसून मल्लूक पाद, मल्लूक त्रांत्रिक, यांदाळ व राक्षस उग्रबंड आले.

सूर्यभूपती आपल्या मुलीजवळ जाऊन म्हणाला—“मुली, पुन्हा आपली भेट होईल असे मला वाटले नव्हते.” नंतर कालीवर्माकडे वळून म्हणाला—“कालीवर्मा! तू एक बद्धितीय शूर व पराक्रमी आहेस! यात मला आता मुलीच शंका उरली नाही.”

त्वानंतर राजा जितकेतू हेतव काली-
वर्माचा हात पकडल्याला कांचनकते-
जवळ नेत म्हणाला-“मी आपली
वस्तुकुमारी कांचनकतेचा विवाह वा वधिम
तयारी करीत आहे. माझ्या मागे हाच
तयारी करीत बसलेल्या वगरीच्या मादीवर
बसले.”

ते ऐकून सर्वांनी आनंदाने कालीवर्माचा
जवळयकार केला. त्याच वेळी सरोवरातून
एक किकाळी ऐकू आली. एका मगरीने
तांत्रिक मिथ्या मिथ्या धरले होते आणि
मिथ्या मिथ्या स्वतःला सोडविण्यासाठी
प्रयत्न करीत होता. त्याला पाहून भल्लूक
मांत्रिक आपला मंत्रदंड जाकाशत हलवीत
आनंदाने ओरडला-“भल्लूकपाव नुस्वर्य!
मापुडे जलपत्रक भस्मकेशवरीचे बुद्ध पुजारी
जाकात! आपला धनु मगरीच्या दाढेत
सापडला आहे!”

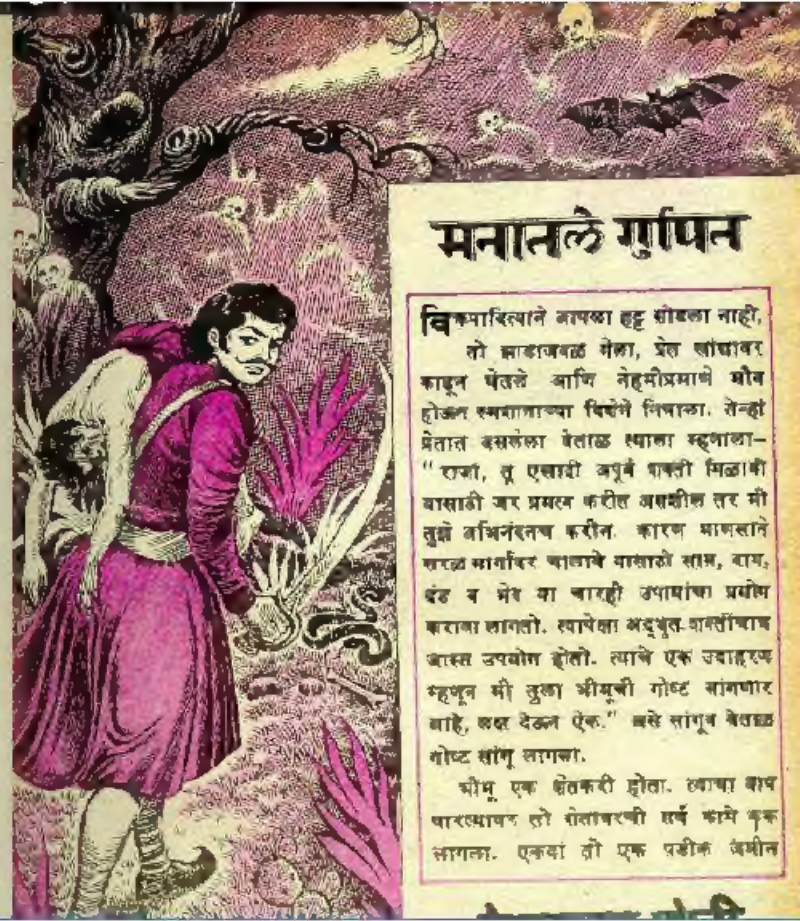
त्वानंतर ती मगर मिथ्यामिथ्या पकडून
पाण्यात ओढून घेऊन गेली. राजास उग्रदंड
किताब्यावर पडलेल्या आपल्या भावाकडे

बाबत गेला व त्याला पकडून बसवीत
म्हणाला-“बाबा! माजपर्वत कुला उड-
गारा तो तांत्रिक मगरीचा आहार झाला
आहे. आतां तू ऊठ!”

राजास काळदंड उठून उभा राहिला.
आपल्या दोन्ही हातांनी आपल्या भावाचे
बांदे पकडून सरोवराकडे पहात म्हणाला-
“उग्रदंडा! तो तांत्रिक केला का रे,
जरोवरण? त्याने मला विषारी औषधी
वगळती वामला वातस्या होत्या त्यामुळे
मी त्याच्या नांवाचेच भीत होतो आणि
मुक्याचे सोंग करीत होतो. माझ्या-
सारख्या राजाला वेगळे करण्यास तो
सुर राख कोठे आहे?” असे विचा-
रीत तो कालीवर्मा उभा होता तिकडे
निघाला. जवळ जाऊन त्याने कांचनकते
व कालीवर्माला उचलून आपल्या खांद्यावर
बसविले.

भस्मक मांत्रिकाबरोबर सर्वांनी आनंदाने
टाळथा वाजवून त्यांचे अभिनंदन केले.

(संपूर्ण)

मनातले गुपित

विकृपावित्याने आपला हट्ट सोडला नाही,
तो झाडाजवळ गेला, शेत खांद्यावर
काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे घोंब
होऊन स्वराणाच्या विरेने निघाला. तेव्हा
शेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-
“राजा, तू एसाही जपूने शक्ती मिळावी
वासाकी जर प्रयत्न करीत असशील तर मी
तुझे अभिनंदन करीन. कारण माणसाने
गरळ मागीर घालावे वाताळी साम, राग,
दंड व भेद या चारही उपायांचा प्रयोग
करावा लागतो. त्यावेळा अद्भुत-शक्तीचाच
जास्त उपयोग होतो. त्याचे एक उदाहरण
म्हणून मी तुला भीमूची गोष्ट सांगणार
बाहे, लक्ष देऊन ऐक.” असे सांगून वेताळ
गोष्ट सांगू लागला.

भीमू एक शेतकरी होता. त्याचा बाप
पारल्यावर तो शेतावरची सर्व कामे वृक
लागला. एकदा तो एक प्रकीक जमीन

सविस्तर वर्णन होते. ते असे-“हा हार जो कोणी धारण करील त्याला त्याच्याशी बोलण्याच्या मनात चालू असलेले विचार कळतात. कित्येक शतकांपूर्वी दयानिधी नावाच्या एका भागसाला हा हार एका योग्याकडून मिळाला. त्या हाराचा महिमा कळल्यानंतर दयानिधीने त्याचा दुरुपयोग केला. तो काही कारण काढून श्रीमंतंकडे जाई व त्यांच्या मनातली एखाद्या दुष्ट कामाची माहिती कळताच ती इतरांना कळवून त्या कामात विघ्न आणण्याची धमकी देई व खून पैसे उकळी. तोच त्याचा धंदा झाला. पुढे त्याला त्याच्या बायकोवरच संशय आला व तिचे प्रेम परपुरुषावर असल्याचे कळले. त्याने तिचा खून केला आणि सावपन्नात त्याने सावपन्नाचा कोण-कीकल्या तऱ्हेने दुरुपयोग केला होता ते सर्व लिहून त्याने बुध्दयांना कसा त्रास दिला हे देखील लिहून ठेवले. नंतर तो हार आणि ताड पत्रांचा तो ग्रंथ त्याने त्या मडक्याखाली ठेवून देऊन खंडा नुसतून टाकला.

भीमूला त्या हारात अशी काही अद्भुत शक्ती असेल याची कल्पना येवूही. परंतु ते कळल्यावर त्याने विचार केला की त्या हारात अशी अद्भुत शक्ती असेल तर त्याचा सदुपयोग करून इतरांवर उपकार करणेही शक्य आहे. त्या हारातल्या शक्तीची परीक्षा

करण्याचे ठरवून त्याने तो आपल्या गळ्यात घातला व कुण्णराव यांच्या घरी गेला. भीमूने कुण्णरावकडून थोडे कर्ब घेतले होते. ते कर्जही फेडण्याचे त्याने त्यावेळी ठरविले होते.

कुण्णराव हे त्या गावचे जमिनदार रामराव यांचे घाकटे भाऊ. भीमू कुण्णराव यांच्या घरी पोचला तेव्हा तो आपल्या मोठ्या भावाचा खून करण्याच्या विचारात होता. तो गोष्ट भीमूला त्या हाराच्या प्रसादाने कळली. त्याने कुण्णरावांना समजावून सांगितले-“हे पहा. तुमचे वडील बंधू खरोखरच एक थोर पुरुष आहेत. त्यांचा वध करण्याचा दुष्ट विचार तुम्ही भनातून काढून टाका.”

ते ऐकून कुण्णराव बचक झाले. नंतर स्वतःला सावरून म्हणाले-“मी दावाचा खून करीन? कोणी सांगितले तुला हे?”

“कोणी सांगी किंवा न सांगी, तुम्ही तो विचार घेतातून काढून टाकावा एवढेच मी सांगू सकैन. हे ध्या तुमचे ह्पये!” असे म्हणत त्याने कर्जाचे पैसे व त्याचे ख्याज कुण्णरावांना दिले.

त्यानंतर भीमूला कळले की कुण्णरावांनी दोन मारेकरी भावांचा खून करण्यासाठी नेमले आहेत. म्हणून त्या मारेकऱ्यांच्या घाटेवर भीमू एका झाडीत लपून बसला.

त्या मारेकऱ्यांनी भीमूला झाडीत फिरतांना पाहिले होते. म्हणून ते त्या वाजूला गेले. परंतु भीमूने एका झाडा-आडून त्यांच्यावर लाठीचा हल्ला केला व त्यांना जमिनीवर पाडले. नंतर त्यांचे हातपाय बांधून ठेवून जमिनदाराला ती बातमी कळविली.

जमिनदाराच्या शिपायांनी मारेकऱ्यांना रूप बबवून काढले, तेव्हा त्यांनी कुण्णरावांनी जमिनदाराविषय नेमत्याचे सांगितले. कुण्णराव पळून गेला. त्यानंतर भीमूने केलेल्या उपकाराची फेड म्हणून जमिनदाराने भीमूला बोलवून त्याला अत्यंत प्रेमादराने मोठे इनाम दिले.

त्यानंतर भीमूच्या त्या हाराने अनेक बागली काढे केली. थोड्या दिवसांनी भीमूला जयलक्ष्मी नावाच्या एका तरुण मुलीच्या मनात त्याच्याशी लग्न करण्याची इच्छा असल्याचे कळले. तो तिच्या बडिलाना जाऊन भेटला व त्यांनी आनंदाने आपल्या मुलीचे लग्न भीमूशी करून दिले.

हळूहळू गावकऱ्यांना इतरांच्या मनातले गुपित ओळखण्याची शक्ती भीमूत असल्याचे कळले. त्याला इरोडेलोरांच्या मनातले गुपित एकदा कळले व त्याने राजाला ही बातमी देऊन ज्या जागी चोरी होणार होती त्या जागी छिपाई नेमविले आणि चोर पकडले गेले.

त्यानंतर भीमूचे नाव ऐकताच लोक भिऊ लागले. आपल्या मनात काही दुष्ट विचार आला तर भीमू ओळखील ही भीती प्रत्येकाला वाटू लागली. चोर, इरोडेचोर व इतर गुन्हेगार कोणी त्याच्या सभोर जायला भिऊ लागले. त्याचा खून करून टाकण्याचा विचार करावा तर तो आधीच ओळखून त्यांना राजाकडून बोव्य रिला करवीस ही भीती त्यांचा वाटे.

भीमूत ही अद्भुत शक्ती एका हारामुळे आली आहे, ही गोष्ट कोणालाही माहीत नव्हती. भीमूच्या पा व अद्भुत गुणांची माहिती मोठमोठ्या श्रीमंतांना व अधिकाऱ्यांना सुद्धा कळली. ते त्याला बोलवून त्यांचे शत्रू कोण व मित्र कोण हे विचारू लागले.

त्याने विचार केला की आपण आपल्या शक्तीच्या सहाय्याने लोकांवर जसे उपकार करू शकतो तसाच या कामात कधी कधी सरकार चौका येण्याचीही शक्यता आहे. उच्च पदावर राहणारे लोक आपसात चढाओढ लावून राज्यस्थवस्थेत विघ्न आणतील. तेव्हा कोणाच्या मनातली गोष्ट कोणाला सांगणेच चुकीचे होईल.

तेव्हापासून भीमू रोगाच्या मनातले गुपित त्याला कळले तरी ते मनातच ठेवी व लोटे काहीतरी सांगून वेळ वाळून नेई. मंत्री, सारंग, सेनापती, दरबारी विद्वान,

अधिकारी

पुरोहित व वेद्य सर्वांनी आपण करून राजाकडे शिफारस केली व भीमूला दरबारी करवून घेतले. प्रत्येकजण त्याच्या विषयी राजाच्या मनात काय वाहे विचारू लागला. राजाला भीमूच्या अद्भुत शक्तीची ओळख झालीच होती.

एकदा 'राजाने भीमूला विचारले— "काय रे, सांग पाहू, धा वेळी माझ्या मनात काय आहे?"

तो म्हणाला— "महाराज, आपण धावेळी असा विचार करीत आहा की आपल्या मनात जे काही चालू आहे, ते मला कळणे शक्य नाही."

त्यानंतर आणखी काही दिवसांनी राजाने भीमूला बोलवून विचारले— "मी तुला आता कशाचा बोलविले, हेच सांग पाहू!"

"महाराज, आपल्या मनात, राणी सरकारांच्या विषयी काही विचारावयाचे आहे!" भीमू उत्तरला.

"शाबास, तर मग, मी देतो ते पत्र राणीसरकारांना नेऊन दे आणि त्यांच्या मनात माझ्या पत्राचा काय परिणाम झाला तो ओळखून गुप्तपणे इकांतात मला येऊन सांग." राजाने त्याला आज्ञा केली.

भीमूने ते पत्र राणीसरकारांना नेऊन दिले. राणी म्हणाली— "महाराजांना जाऊन सांग की आपली सूचना मला मान्य आहे."

त्या पत्रात महाराजांनी त्या दिवशी संख्या-काळी गायन वादनाची बैठक ठेवायची का विचारले होते.

भीमूला राणीच्या मनातले आणखी एक गुपित कळले. तिचे राजावर खरे प्रेम नसून एका परपुरुषावर आहे.

तरी भीमूने लोटे सांगितले. म्हणाला— "राणी सरकार पतिव्रता आहेत. त्यांच्या विषयी आपल्या मनात असे संशय आहे तो योग्य नाही." ते ऐकून राजाला परमानंद झाला. त्याने आपला कंठहार काढून भीमूला बक्षिस दिला.

त्याच दिवशी राणी भीमूने त्याचा अद्भुत शक्ती बघलेला हार घाळून

चांदोचा

२१

टाकला, तो द्वार बिचित्र तऱ्हेने जळून घुराबरीबर नाहीसा झाला त्याची राखसुटा राहिली नाही

त्याच दिवशी रात्री बीमू सकुटुंब परदे झोत निघून गेला. त्याका चोरा मोठ्या-कडून जे धन मिळाले होते त्याच्या कुटुंबाच्या उदरनिर्वाहाला पुरेसे होते

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले—
"राजा इतकी अदभुत शक्ती असलेला द्वार बीमूने जाळून का टाकला? त्याच्या सहाय्याने त्याला स्वतःला तर कायवा झालाच, इतरांना सुद्धा कापडा झाला होता! त्याचे गुपित त्याच्यासिवांचे इतर कोणालाही माहीत नव्हते अशा स्थितीत सर्वकाळ द्वार गळ्यात घाळून तो राहिला असता तर त्यात काय बिचबळार होते? या स्रकाचे समाधानकारक उत्तर माहीत असून तु विले नाहीस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची शंकर बकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळ लागली."

तेव्हा विक्रमादित्य म्हणाला—"कोणत्याही अदभुत शक्तीचा दुुरुपयोग इतक्या व्यक्तीलाच करता येतो, दुर्बळी व्यक्ती त्या शक्तीच्या भीतीने अपराध करणं सोडून देईल कदाचित्, परंतु मनातला दुष्टपणा मात्र सोडीत नाही. भीमूजवळच्या शक्तीमुळं दुर्बळ लोक भीत होते आणि असे वाटू लागले होते की तिच्यामुळे लोकांचा फायदाच होतो आहे परंतु त्या शक्तीमुळे बलवानांच्या बाबतीत भीमूला नसच झाला. तो मनाचा दुर्बळ होता, म्हणून तो आपल्या अदभुत शक्तीचा प्रयोग इतरांचे हित करून देण्यासाठी करू शकला नाही तो स्वतः चांगला सत्सीलच होता अशा व्यक्तीला वाईट मार्गाने जाणं कठीण असते म्हणून त्याने द्वार नष्ट करून त्याच्यामुळे होणाऱ्या नुसतापासून स्वतःची सोडवणूक करून घेतली"

अशातऱ्हेने मीनभंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

वाटण्या

मीनाक्षी आपल्या दोघां भावांच्या पाठीवर जन्मली. म्हणून दोघे भाऊ तिचे सर्व लांड पुरवीत. तिचे लग्नाचे वय झाले तेव्हा दोघां भावांनी योग्य स्थळाचा शोध सुरू केला सुदैवाने त्यांना राम-पूरच्या विश्वनाथरावांचे स्थळ योग्य वाटले तिचे लग्न करून दोघां भावांनी आपापली लग्ने करून घेतली व संसार धाटला

विश्वनाथराव स्वभावाने फार सुशील व्यक्ती होते त्याच्यात काही दोष बाह्य-विषयासारखे नव्हतेच ते मुख्य करून व्यापार करीत जमीन जुमलापण त्यांच्याकडे सूप होता सासरी मीनाक्षीला कोणत्याही गोष्टीची उणीव नव्हती परंतु तिच्या मोठपण जावेच्या हातात घरातले सर्व व्यवहार होते ते सिला सहन होत नव्हते तिची जाळ निःश्याशी चांगलीच

वागे, परंतु मीनाक्षीला घरातला व्यवहार तिच्या अधिकारात द्यावा होता.

मीनाक्षीने ही गोष्ट कधी पतीजवळ उघडपणे सांगितली नाही विश्वनाथरावांना सर्व कळत होते परंतु ते त्यांना काही माहीत नसल्यासारखेच दर्शवीत शंबटी मीनाक्षीला बोलविच लागले म्हणाली—
'एकल का, आपण निराळ राहू लागलो तर बर होईल नाही का?'

विश्वनाथरावांना ऐकून थोडे आश्चर्य वाटले नंतर म्हणाले "सका थोडा विचार करू दे."

त्यानंतर विश्वनाथरावांनी त्या विषयावर मीनच कारण केळ मीनाक्षीमात्र कित्येक दिवस वाट पहात राहिली.

मध्यंतरी विश्वनाथरावांना इंधाण्या कामाने मीनपूरला जावे लागले पतीला नव्हते तिची जाळ निःश्याशी चांगलीच मीनाक्षी म्हणाली—
"म्हजं, मीनपूरच्या

कु, दुर्बला व जाईक

वाटेवर अण्णाळा आणि तात्याला भेटून
याल का ?”

विश्वनाथरावांनी होकार दिला परंतु त्या-
वर भीनाक्षीने विचारले - “जाऊन आलात
का अण्णाकडे ?” तेव्हा विश्वनाथराव
म्हणाले “हो तंको होतो ठर ! तुझं बोधं
भाऊ मबेत आहेत परंतु तुझ्या दोघी व्हिनी,
त्या मात्र भांडत असल्या दिसल्या !”

“ते का ?” भीनाक्षीने विचारले

“दोघी तुझ्या भावांना वांटण्या करून
भ्यायला सांगत आहेत तुझ्या दोघी भावांना
ते नको आहे त्यांनी मलाच त्याविषयी
सल्ला विचारला.” विश्वनाथराव म्हणाले.
“तुम्ही काय सल्ला दिला ?” भीनाक्षीने
विचारले

“त्यांचे दोघींचे पटल नसेल तर वांटण्या
करून वेणेश वर नव्हे का ? वसेच भी
सांगितले आणि काय सांगणार ?”
विश्वनाथराव म्हणाले

“ना रे बा ! हा सल्ला दिलाच ? हा
काही सल्ला झाला ?” भीनाक्षी बोलून

गेली. कारण भावांनी वांटण्या करून घेणे
तिला मुळीच मान्य नव्हते आपला राग
वर्षाविषयासाठी ही उडून निघून गेली
त्यानंतर आणि काही दिवसांनी
भीनाक्षीने पतीला वांटण्या करून भ्यायची
भांडण करून घेत विचारले - “मग तुम्ही
काय ठरविले ?”

“ठरवायचे काय ? तुझ्या सल्लाप्रमाणे
भला करावयाचे नाही” विश्वनाथराव
म्हणाले.

“का ?” भीनाक्षीने विचारले

“कारण तुला विचार काय विचार
झाला ?” विश्वनाथराव म्हणाले

“माझा विचार तुम्हाला अविवार
वाटला वाटत ?” भीनाक्षीने विचारले

“जर मी तुझ्या भावांना दिलेला सल्ला
तुला अविवार वाटला, तर तू तोच अविवार
करू लागली आहेस, असं नाही का झालं ?”

विश्वनाथरावांनी उलट प्रश्न केला

भीनाक्षीला तोंडात बसल्यासारखे झालं.
तिने पुन्हा तो विषय कधी काढलाच नाही.

पळालेला चोर

बाहेरच्या दाराची कडी वाजलेली ऐकताच
रमाने सैपाकवरातून धावत येऊन
दार उघडले. तांपयेंत चांगला काळोख
पडला होता

• बाहेरचा माणूस तिला ढकलून आत
झिरला आणि त्याने चटविशी दार बंद
करून घेतले व करड्या भावाजात
म्हणाला - “ओरडलीस तर मला वाढून
टाकील ! कबरदार ! मी तुम्हातून पळून
आलो आहे”

रम्यावर कोणी चारजण पळत असल्याचा
आवाज ऐकू आला. ते चोरांचा पकडण्या-
साठी त्याच्या पाठीमागून धावत पळत
येत होते.

त्यांना दूर जाऊन दिस्यावर रमानं
हसत त्याला विचारले “तुम्हात आनंदाने
रहायचे खांदून तू कोणतं सुख मिळेल म्हणून
बाहेर पळून आलास रे ?

“हे तू विचारायची गरज नाही घरात
आणखी कोण आहे ?” चोराने विचारले
रागावूनच

“तुला भ्यायचे मुळीच कारण नाही
मी एकटीच आहे सैपाक अर्धा झाला आहे
सैपाकचरात येतोस का ?” असे म्हणत ती
पुढे निघाली

चोर तिच्या पाठोपाठ सैपाकचरात गेला.
तिने पाट मांडला त्यावर बसला.

रमा वांगी चिरीत डोळ्यांतून पाणी
काढीत होती पदराने तिने डोळं पुसले

“मी तुला काही केले नाही आणि तू
मग हे डोळ्यातून पाणी का काढते आहेस ?”
चोराने तिला विचारले

रमा म्हणाली - “तुला पाहून मला माझा
बाबा आठवला रागाच्या भरात त्याने
कोणाला तरी मारले आणि तुम्हात जाऊन
पडला आहे, परंतु तुझ्याच सारखा एकदां

रात्री पळून आला. परंतु भावा त्या शर्णापासून त्याच्या मनाला शांति अशी कधीच मिळाली नाही. बराचून बाहेर निघायची छाती नाही, बाहेर रस्त्यावर बालण्याचा आवाज भावा की ध्याळा वाटे पोलीस शिपाई आले की काय? वेड लागल्यासारखा करू लागला. जर तो पूर्ण शिक्षा सोणूक झाला असता तर त्याला ही घास्ती वाटली नसती. निर्भयपणे त्याला नवीन जीवन जगता आले असते

'मी तसे त्याला सांगितले मुळा परंतु त्याने भाळं एकले नाही दहा दिवस घरातून अन्नातवास योगला, दहाव्या दिवशी अपातक घालील शिपाई आले जावरून

जाऊन तो गच्चीवर गेला आणि उडो मारून पळून जायच्या प्रयत्नात हातपाय मोडून घतलं आणि दोन दिवसात कायमचे डोळे मिटले.'

"सैपाक तयार धाहे जेवून घेतास का?" रमाने विचारले. चोराला जेवून घ्यावेसे वाटले, परंतु त्याच्या मनात नावा तऱ्हेच्या शका वेळू लागल्या

'यात काही विषयीश असलेले वाटते भाहे का तुला? तुझ्याच समोर तर सैपाक केला मी" असे म्हणत रमाने समोर पन्नाबळ ठेवली आणि चोराला वट्टले

चोर जेऊ लागला रमाने विचारले- "तू दिसायला बऱ्या बराण्यातला दिवतो आहेस, मग तुलात कसा काय गेलास?"

चोर बोलू लागला-"मला भाव्या आई-वडिलांविषयी काहीच आहीण नाही. एका म्हाताऱ्या आईच मला वडवून लहानाचे मोठं केले माझे लाड पुरविण्यासाठी तिने अनेक जास सहन केले ती वारल्यावरच माझ्या वडिलांने पाऊ फिरविली. मी शिकलेला नाही आमच्या यावात काम करून मिळविण्यालायक काम नव्हते. म्हणून बाहेरात आलो मला कोणी काम सायला तयार हाईना, भार दिवस उपाशीच होतो दोवटी असहा झाले तेव्हा एका व्यापाऱ्याची पेन्हाची पिराची धळत पसार आलो

परंतु मला शिपायांनी पकडले आणि दोन महिन्यांची पिशा झाली'

'पण तू आतां तुरंगातून पळून का आलास?' रमाने विचारले

'तुरंगात वाटेल ती कामे करावी लागतात. कपडे धुना, चटई निणा, मागावर बसा, शिक्का काम करा, वगैरे वगैरे ही सर्व कामे मला नाही आवडत' चोर म्हणाला

रमाने हसत विचारले-"तुला तुरगाबाहेर काम मिळत नव्हतं, म्हणून तू चोरी करून तुझ्यात गेलास. तेथे कामे फार म्हणून बाहेर पळून आलास! तरमग आतां काय करण्याचा विचार आहे?"

चोर काय उत्तर देणार? तो मान झाली करून गप्प बसून राहिला. तेव्हा रमाने पुन्हा विचारले-"या घटकपासून तुला ज्या यातना भोगण्या लागतील, त्या बरकयातने सारख्याच असतील तुला जवायला सुचायचे नाही की शोप लागायची नाही पोथीस शिपायांची घास्ती तुला पिच्छा पुरवील. तू खाणार काय आणि जगणार कसा? तुला कोण काय देणार? तुरंगात तुला निश्चितपण दोन वेळ स्वायला तरी मिळत होतं. तुरंगातून पळून आल्या मुळा दोन महिन्याएवजो आयुष्यभर शिशा भोगत राहिल्यासारखं होईल तुला' तुरंगात

राहून कपडे निवायला, बागेत काम करायला किवा आणखी असेच एखादे काय किंवा घतलं असतेच तर तुरंगातून सुटल्यावर तुला बोटपाण्याची तरी काळजी राहिली नसती तुरंगात तुला स्वायला बालून कामबंदी शिकवित होते. परंतु तू बर आता पळून आला आहेस. ही फार मोठी चूक केलीस"

ते सर्व ऐकल्यावर चोराला मुळा त्याची चूक झाल्यासारखं वाटलं. तो शांतपण म्हणाला-"चूक तर झालीच, पण ही चूक मुखारमची कशी?"

"जवून फार लसीर झालेला नाही. तुला चुकीची बुद्धती करता येईल तू

स्वतःच तुरुंगाच्या दारासमोर जाऊन उभा रहा. कदाचित तूला जसत शिक्षा किंवा दंड होणार नाही अशी क्षालीच तर शिक्षा भोगलीच पाहिजे परंतु काम शिकून घ्यायला संधी मिळेल. रमाने त्याला समजावून सांगितले

चोराला तों सल्ला ऐकून हलकेसे वाटले म्हणाला- "तू मरल्या बहिणीसारखा मला सल्ला दिला आहेस तुम्ही हे म्हण मी केव्हा फक्त शकून नफळते तर मग मी निघालो." असे म्हणत चोर निघाला

चोर निघून गेल्यावर पुन्हा दरवाज्याची कडी वाजली परंतु या खंयचेस आलेली व्यक्ती म्हणजे रमाचे बडीलच होते

रमाने चकित होऊन विचारले- "बाबा आज तुम्हांला कधी पायला हलका उशीर का झाला? आतापर्यंत इतका उशीर कधीच झाला नव्हता"

तुम्हाला एक चोर पळून गेला आहे म्हणून धाडा उशीर झाला बडील म्हणाले. ते जेलरच होते

रमा म्हणाली- बाबा, तुरुंगात कंठाने जशी विचित्र वागणूक मिळते त्यामुळे ते सर्व होते तुरुंग म्हणजे भुद्देगायला फक्त मिठा भागण्यासाठी कोडवाडा नाही त्यांच्या मनात बदल झाला पाहिजे व गुन्हा करण्याची इच्छा किंवा गरज त्यांचा राहता काय नये तुमच्या तुरुंगातून पळालेला चोर आपल्या घरी आला होता मी त्याच्या मनात बसलेल्या चोराला पळविल त्यासाठी मी एका भावाची कल्पना केली होती असे सांगून रमाने बडलले जून बडिलांना थोडक्यात सांगितले

बाबास मुली! तू एका तुरुंगाच्या अधिकाऱ्याची मुलगीच तर आहेस! मी जाऊन पाहून येतो तो परत आला की नाही!" असे म्हणत रमाने बडील निघाले

"बाबा, मी सांगितले ना, की तुम्ही काळजी करण्याचे कारण नाही त्यांच्या मनातला चोर पळून गेला आहे तुम्ही जेवून खाऊन स्वस्थपणे जा. असे सांगून रमाने बडिलांना जेवायला वाटले

[३]

परशुरामाने कार्तवीर्य नंदीने क्षत्रियांचा

वध करून नर्मदा नदीत स्नान केले नंतर कैलास पर्वतावर जाऊन शंकराचे दर्शन करण्याच्या हेतूने गेला तेव्हा तेथे गणपती पाहारा देत होता. त्याने परशुरामाला पुढे जाऊ दिले नाही. काही वेळ दोघांमध्ये वादविवाद झाला आणि शेवटी दोघांमध्ये मुष्टियुद्ध सुरू झाले गणपतीने आपल्या मोठेन परशुरामाला हलक्याच परशुरामाला स्वर्गातले सप्तलोक विस्तारले परशुरामाने आपल्या परशूने गणपतीचा एक दांत तोडला

दयात ही मातामारी चालू असता त्याचा आवाज ऐकून शंकरपार्वती बाहेर आली वगवतीचा एक दांत गंध झालेला त्याला दिसला पार्वतीला अयंकर राग आला. ती म्हणाली- "आपण अनुग्रह करून

ज्याच्यावर इतके उपकार केले तो आपल्याकडे विरह उलटला काय?"

शंकराचा काय करावे सुचले नाही. त्याला कुण्याचे स्मरण झाले. कुण्याने येऊन पार्वतीला समजावून सांगितले, म्हणाला- "परशुराम मुढा तुला मुलासारखाच तर आहे! त्याला क्षमा कर!"

परशुरामाने पार्वतीची क्षमा मागितली. नंतर परशुराम तेथून आपल्या घरी परत आला. त्याने क्षत्रियांचा जो सत्कार केला होता, तो बडिलांबघळ निवेदन केला. ते ऐकून जनवणीने परशुरामाला त्या पापाचे प्रायश्चित्त करण्यासाठी महेंद्र-पर्वतावर तपस्वर्षा करायला सांगितले.

परशुरामाने पित्याच्या सांगण्याप्रमाणे काही काळ तपस्वर्षा केले. परंतु त्याला एक शोकमार्ता फळली ती बघी की

कार्तवीर्याच्या एका मुलाने जमदग्नीचा वध केला आणि त्याच्या आईने पतीबरोबर सहगमन केले

परशुरामाला प्रयंकर राग आला त्याने जगातल्या सर्व क्षत्रियांचा वध करून त्याच्या रक्ताने पित्याला तर्पण करीत, अशी घोर प्रतिज्ञा केली त्याने कार्तवीर्याच्या उरलेल्या मुलाना छार केल आणि जो क्षत्रिय दिसला त्याचा वध केला. तो तेमळचानर पांडका नाही त्याने कार्तवीर्याची राजधानी जाळून भस्म केली तेव्हा त्याच्या मनःचे पांडे समाधान झाले

सर्व हैहय वंशाचा सर्वनाश केल्यावर व क्षत्रियांचा सहार केल्यानंतर परशुरामात थोडा बदल झाला. तो तपोवनात जाऊन

तपश्चर्या करू लागला तेथे विश्वामित्राचा नातू परावसू त्याला धंऊन भेटला व परशुरामाची चट्टा करीत म्हणाला कायरे, क्षत्रियांना भिऊन घेणे वडूज वसला आहेस वाटते?"

परशुरामाला अशा तऱ्हेने चिघवून तो आंढळा नाही त्याने परशुरामाच्या क्षत्रिय सहाराच्या वेळी जवूद्ध व मुल वगळले गेल होते त्यांना त्याने परशुरामाशी युद्ध करायला प्रोत्साहन दिले म्हणून परशुराम पुन्हा क्षत्रिय सहार करण्याचे ठरवून युद्ध करायला आला व त्याने एकवीस वेळा क्षत्रिय सहार केला

तरी सर्व क्षत्रियांचा वध झाला नाही काही क्षत्रिय बायकांमध्ये किंवा मुलांच्या

कळपात लपून राहिले. त्यांना मुले झाली व ती वाढली. परशुरामाने त्यांना ओळखून त्यांचा वेस्तील वध केला. आणि एवढीस वेळा क्षत्रिय सहार करीत अशी जी प्रतिज्ञा केली होती ती पूर्ण केली

त्याने क्षत्रियांचा सहार करून त्यांच्या रक्ताने कुशक्षेत्र येथे पांच तलाव बरल त्या सरोवरांनाच स्वयंभक्त पंचक असे नाव पडले

परशुराम पितरांचे स्मरण करून तर्पण करीत असता पितर त्याला म्हणाले- "हाला रे, तुला अष्टाष बापभक्ती पूर्णपणे लाभली नाही. म्हणून यज्ञ कर." तो म्हणूनगरी परतला व मुनींच्या सल्ल्याप्रमाणे त्याने अश्वमेध यज्ञ आरंभिला

त्यावेळी यज्ञ पहायला आलेले मुनी त्याला म्हणाले- "अरे, गोकर्णक्षेत्र समुद्रास जवळ लागले आहे त्याचे रक्षण करणे आवश्यक आहे

"मी पित्याच्या आज्ञेप्रमाणे यज्ञ सुरू केला आहे व त्यासाठी यज्ञदीक्षा घेतली आहे तेव्हा मला शास्त्र कसे धरता येईल?"

"आयुध धारण करायला काही हरकत नाही" असे बृष्ण नावाचे मुनी म्हणाले

तेव्हा परशुराम मुनींची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी गोकर्ण क्षेत्रातजोड समुद्र किनाऱ्यावर आला व त्याने समुद्र मार्गे सरकावा यासाठी वरुणाला आह्वान केले परंतु वरुण आला नाही. परशुरामाने पुन्हा एकदा आवाहन करून पाहिले व तो न

आलेला पाहून जाणवेमाध्यम अनुभवावर चढविले त्या बरोबर अन्तिमकाळा विसू कामध्वनी

समुद्र कायकाय पोला व परशुरामाच्या हात ओढून घरणे जस म्हणाला- "मी किती मागे जाऊ, हे सांगावे!"

परशुरामाने हातातकी आत्ममग्न कर-व्याची पळी दूर केंकली ती खीन योजने जाऊन पडली. समुद्र वितका दूर मागे सरकला

परशुराम मंत्रे तगरी रहात असता एकदां कर्ण तो ब्राह्मण असल्याचे सांगून परशुरामाकडे आला व ब्रह्मास्त्र देण्यास विनंती केली परशुरामाने तो ब्राह्मण असल्याचे समजून त्याला ब्रह्मास्त्राचा वस्त्रोपवेश केला.

एकदां परशुराम कर्णाच्या मांडीवर डोकें ठेवून सोपला असता एक किडा कर्णाची मांडी डुरतडू लागला त्यामुळे जखम झाली व रक्त वाहू लागले. तरी मांडी हलविली तर परशुरामाची सोप

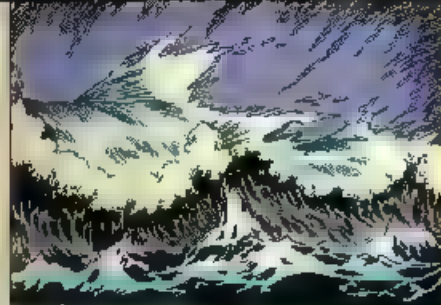
मोडेल व त्याला राग येईल असे समजून कर्ण मांडीची जखम असह्य झाली होती तरी सहन करून तसाच मांडी घालून बसून राहिला

परंतु रक्त वाहू लागले व परशुरामाची सोप मोडलीच

परशुरामाने उठून कर्णाला विचारले- "काय रे, इतकी मोठी जखम झाली तरी ती सहन करून तू बसून राहिलास म्हणजे तू नक्कीच ब्राह्मण नाहीस हेच किड होणे तू मज येण्यासाठी भाज्या जवळ खोटे बोललास." असे म्हणत परशुरामाने कर्णाला साप केला की मी तुला दिलेल्या अस्त्रांचा तुला वापर करता येणार नाही

सश्रियांचा संहार करून आणि त्यांची राज्ये अपहरण केल्यानंतर परशुरामाने जिंकलेली सर्व राज्ये कवचपाळा दान करून टाकली. कवचपाने परशुरामाला आपल्या राज्यातून निघून जायला भाजा केली.

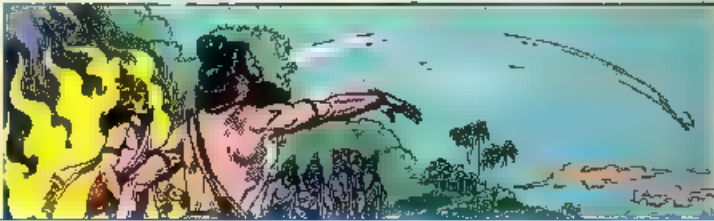
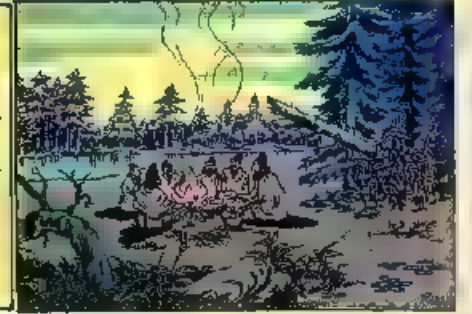
परशुराम दक्षिणेकडील सागर पार करून निघून गेला. (संपूर्ण)

प्राचीन काळापासून इतिहासाकडे

भारतीय सभ्यता केव्हा सुरू झाली? या प्राचीन भूमीवर विकास करणारे प्रादुर्भीचे मानव कोण होते? या प्रश्नांची निश्चित अशी उत्तरे मिळणे शक्य नाही अनेक संशय प्रकटात पडप झाल्या याची प्रतीती मिळते

कार प्राचीन काळी ऋषीमुनींनी रचलेल्या वेदांवरून आपली एक प्राचीन सभ्यता व संस्कृती होती हेच ज्ञान. जन्ममरण, जमराज सासारक्या प्रसंगांचेर मोक्ष व अन्वेषण प्राप्त होते हे कळते.

हरप्पा व मोहेंजोदारोसारख्या प्रदेसात मोठमोठ्या नगरांचे अवशेष व अनुषंग-वस्तीची घरेबारे यांचे अवशिष्ट यांचा शोध लागला आहे ते पांच हजार वर्षांपूर्वीचे आहेत हे कळते जगात कोडेही त्या काळातच्या नगरांचे अवशेष प्राप्त झालेले नाहीत.

एके काळी भारतीयांनी बावली वृत्तीने स्वर्णार प्रवास केला होता. त्यांनी दूर-दूरच्या देशापर्यंत आपला व्यापार वाढविला होता व संस्कृती पोचविली होती. सध्याच्या भारत काळी भारतीयांनी दक्षिण अमेरिकेपर्यंत प्रवास केला आहे असे काही किष्कान्ते मत आहे.

भारतात अनेक आध्यात्मिक व धार्मिक पद्धती आहेत. वेद व उपनिषदांची रचना करणाऱ्या ऋषी भूतानंतर इ. स. पूर्वी सहाव्या शतकात जैनमताने संस्थापक महावीर यांना जन्मधार झाला.

सध्या प्राचीन साम्य प्रवेष्टांपैकी सेबा-मोटेलिया या प्रदेशात भारताची माजी भाषा मोहेबोदारोस मेसागोटेलियातील माजी उत्खनन झाली आहे. त्याचकडून बोन्ही देवांमध्ये आयात निर्यात होत होता हे स्पष्ट होते.

गौतमबुद्धांना सहाव्या शतकातच अश्वतरांना सोडवण्याचे अन्वेषण करून घ्यावाही त्याचे सर्व राज्यसुखाचा त्याग केला व तपश्चर्या करून साध्याचा मोघ लावला.

भारतीय वैज्ञानिक अनेक देशांत जाऊन तेथील वैज्ञानिकांस सामील झाले. एक भारतीय इ. स. पूर्वी पांचव्या शतकात चोर श्रीव तत्त्वज्ञान हाकेरीत यावा मेडलचाचे आचरणाने कळते.

पुराणात आपल्या अनेक राज्यांची माहिती मिळते. इतिहासकालात नंद-कलाची स्थापना करणारा महापद्म नंद इ. स. पूर्वी चवथ्या शतकात कर्त्तव्य देवापासून पंचावयंतच्या एका विस्तारित प्रदेशावर राज्य करीत होता, हे आपल्याला कळते.

राजांच्या राज्यपैकी जेव्हा निवडून दिलेल्या समितीच्या द्वारे राज्य व्यवस्था बसलेली राखेमुळा होती त्यांना वनतला राज्या म्हुणत प्राचीन भारतात अनेक निरनिराळी राज्ये होती. परंतु सांस्कृतिक ऐक्य होते

भारताची जो क्वाली पसरली त्यामुळे हतर देवातीव राजांची नजर भारताकडे आकर्षितली गेली. भारतावर लक्षित प्रयत्न सुरू केले तेही इराक देशाच्या राज्या शक्तिवत्त गेले.

त्यानंतर दोन शतकांनंतर अश्व देवाचा अनेकांकर इराक देश विलुप्त झाला. अनेक करपाची स्वयं पाहू लागला. कारण त्या देवाच्या अगदी मोठ्याला कुभाभावर अधिकार मिळाले. त्याच्यावर इराक देशाचा सर्व इश्वर होता

अर्धा किंमत

रंगनाथ एक सामान्य शेतकरी होता. त्याची दोन एकर जमीन होती व जूने दोन मजली घरही होते. त्याच्या मुलीचे वय लवचक झाले होते. म्हणून मुलगी सुस्थळी पडावी ही त्याची इच्छा होती. फार श्रीमंत नाही तर ज्या मुलवस्तू वरात मुलगी पडावी असे त्याला साहजिकच वाटे. नशिबाने एक चांगले स्थळ आले. परंतु मुलाच्या बापाचे तीन हजार रुपये हुंडा मागितला. रंगनाथाला हे स्थळ हातचे जाले. त्याचे नव्हते. म्हणून जेत गहाय ठेवून कर्ज काढायचे त्याने ठरविले. स्वतः जेतकांना अडून कर्ज मागितले, परंतु शेड तसे फार सुपीक नव्हते. म्हणून कोणी कर्जाक रकम द्यायला तयार होईना.

त्या नावातल्या लक्ष्मणाला ही गोष्ट कळली. तो कवडीचुंबक बाणी होता. त्याने विचार केला की कोणी रंगनाथचे

शेत वहाण ठेवून घ्यायला तयार नाही तर विकत घ्यायला कोण तयार होणार? आपण त्याला विचारून पहावे. स्वस्तात शेत आपल्या नावी करून घेता येईल.

लक्ष्मण लक्ष्मणाला हे ऐकून रंगनाथाला जानंद झाला. लक्ष्मणाने अर्धा किंमतीला शेत विकत घ्यायचे मान्य केले. त्याने असे वचन दिले की रंगनाथाला शेत परत हवे असेल तर किंमत आणून देऊन अर्धा किंमतीला शेत परत घ्यावे. रंगनाथाला त्यांत लक्ष्मणाची काही क्वाडी असावी असे नाटके. म्हणून विचार करून उत्तर द्यायचे त्याने मान्य केले.

त्यानंतर रंगनाथ रामजी पाटलाकडे गेला आणि लक्ष्मणाने जे काही मागितले होते ते पाटलाला सांगितले. रामजी पाटलाने लक्ष्मणाला चांगला धडा शिकवामने ठरविले.

पाटलाने रंगनाथला समजावून काही शोचो सांगितल्या म्हणाला—“हे पहा, रंगनाथ, तुझ्या घंटाची किंमत कमीत कमी आठ हजार असेल ते शेत चार हजार खऱ्यात गळी उत्तरवायचा लखशेन्टाचा विचार दिभतो आहे तू मुलीचे लग्न झाल्यानंतर चार हजार रुपये जमवून शेत परत विकत घेऊ शकशील असे वाटत नाही म्हणून तू मी सांगतां जसे केलस तर मुलीचे लग्नही होईल व लखशेन्टा एक कायमचा धडाही मिळेल” नंतर पाटलाने रंगनाथला सवें समजावून सांगितले

दुसऱ्या दिवशी रंगनाथ आपल्या घराच्या ओसरीवर बसला असता तेथे लखशेन्ट आला. नेमका त्याच वेळी रामजी पाटीलही तेथे येऊन पोचले लखशेन्ट म्हणाला—

“पाटील, तुम्ही कसे एन वेळवर आलात. आणखी कोणाची साक्ष शोधायची गरजच नाही”

रामजी पाटील सुद्धा ओसरीत सरकून बसले व विचारू लागले—“काय, ऐकू तर या काय ते!”

रंगनाथ म्हणाला—“पाटीलसाहेब तमं काही विशेष नाही. लखशेन्ट माझे शेत अर्ध्या किमतीला विकत घेत आहेत ते अमेझी म्हणाले की मला त्याची गरज भासली की अर्धी किंमत देऊन ते पुन्हा आपल्या नावी करून घ्यावे. मला आता पैशाची गरज आहे. म्हणून मी शंताएवजी आपले घरच लखशेन्टना विकामे म्हणतो.

घराची किंमत सहज बीस हजार रुपये होईल. लखशेन्ट, बरोबर आहे ना?”

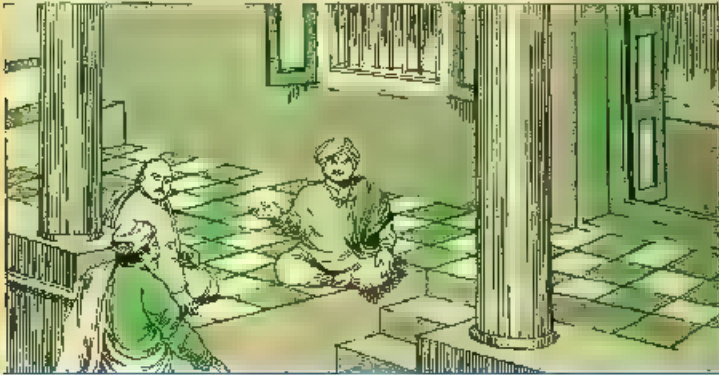
घराची गोष्ट ऐकून लखशेन्टच्या होंडाळा पाणीच मुटले रंगनाथ दहा वेळ पुनर्जन्म घेऊन आला तरी त्याला दहा हजार उभं करून घर परत घेणे शक्य होणार नाही तेव्हा बीस हजार रुपयांचे घर दहा हजार रुपयाला मिळत असेल तर हा सौदा पटवून घ्यायला काहीच हरकत नाही.

त्यानंतर रंगनाथाने आपले घर अर्ध्या किमतीला, म्हणजे दहा हजाराला लखशेन्टला विकायचे आणि बर्ध्या किमतीला पुन्हा परत हवे असेल तेव्हा परत विकत घ्यायचे मान्य केले. पाटलाने सरदेसी खत लिहून तयार केले त्यावर प्रमुख वडीलधान्या खारपांच

जपांच्या स्वाक्षऱ्या झाल्या. नंतर लखशेन्टने सर्वांसमक्ष दहा हजार रुपये रंगनाथाला दिले पाटलाने आपली सही व शिक्कामोर्तब करून खरेदीखत आपल्याकडे ठेवून घेतले

त्यानंतर रंगनाथने आपल्या मुलीचे लग्न ठरवून नासेवादेकांना व भिवमंडळींना लग्नाची आमत्रण पाठविलीं मुहूर्त जवळ आला तेव्हा लखशेन्ट सद्दा जणांना बरोबर नेऊन माला बांधि रंगनाथची सांडू लागला. म्हणाला—“तू हे घर मला विकलेस, मला तू या घरत मुलीचे लग्न कसे काय करणार रे? माझीज तर माझे पैसे परत दे आणि घराचा ताबा दे”

रंगनाथाला कल्पना होतीच की असे काही होणार. त्याने समोर पाटील बसले

होते त्यांच्याकडे, 'काय म्हणता' या अर्थी पाहिले पाटलाने, त्यांनी सांगितल्या प्रमाणे या अर्थी डोळ्याने सहेतुक पाहिले

तेव्हा रंगनाथ बराच गेला आणि पांच हजार रुपये लखुशेटला देत म्हणाला—“हे ध्या तुमचे पैसे, मी अटीप्रमाणे हे घर तुमच्याकडून परत घेत आहे आता हे घर माझे झाले. तुम्ही पाहण म्हणून आला वाहून, वरवधूवर अक्षता टाकून आशीर्वाद द्या आणि जेवून चला”

ते ऐकून लखुशेट म्हणाला—“काय रे, रंगनाथ! तू ही काय थट्टा चालविली आहेस? हे तर पांच हजार आहेत, बाणखी पांच हजार काड काय घाटील, आपणच काय ते समजावून सांगा याला.”

“मी काय कोलणार आणि काय समजावून सांगणार? तुलाच समजावून सांगावे लागणार आहे तू खरेदीखतात जे लिहून दिले आहेत त्या प्रमाणे रंगनाथाने किंमत दिली आहे!” आपल्या शिक्षातून खरेदीखत काढून पाटलाने दाखविले

“खरेदीखताप्रमाणे हे कसे काय झाले हो? झोंगा पगळ तुम्हीच!” लखुशेटने पाटलानाच विचारले.

“लखुशेट ऐका तर! रंगनाथने आपले बीस हजार किंमतीचे घर तुम्हांला सव्या किंमतीला, म्हणजे दहा हजाराला विकले. म्हणजे तुम्ही दहा हजार रुपयांना ते विकत घेतले त्याची अर्धी किंमत थोटीप्रमाणे देऊन रंगनाथ त्या घराच्या ताबा बणार आहे त्यात अटी बाहेर काय आहे? आज त्या घराची किंमत दहा हजार आहे, त्याची अर्धी किंमत रंगनाथने तुम्हांला दिली तेव्हा त्या विरुद्ध तुम्हांला बोलायला जाणार उरत नाही आता या घरावर तुमचा अधिकार राहिला नाही!” पाटील म्हणाला

लखुशेट रंगनाथचे घर स्वस्तात मळी उतरविण्याच्या प्रयत्नात होता परंतु परिणाम उलटाच झाला. त्यानंतर लखुशेटने असली लबाडी पुन्हा पुढे कधी केली नाही त्याची बांगली खोड मोडली

विश्वास

इमाम बुखारी नावाची एक वरराज व्यक्ती एका गलबतातून प्रवासासाठी निघाली. गलबताचा मालक व प्रवाश्यांपकरी अनेक जण त्यांना चांगले ओळखत होते. काही प्रवाश्यांनी त्याला घेऊन त्यांच्याशी ओळख करून घेतली. त्यांपैकी एकाचे इमाम बुखारीबद्दल एक हजार दीनार असल्याचे पाहिले आणि ते कसे घडवायचे याविषयी विचार करू लागला. तोही केले तर पकडले जाऊ या भीतीने तो गप्प राहिला.

परंतु बराच दिनांक गेल्यावर त्याचा एक मुक्ती चुकली. त्याचे पत्न्याच्या भासकाकडे तक्रार नोंदविली की त्याचे एक हजार दीनार राहिले आहे बाहेर, जर कोणीतरी पोकल घेतले असणार. मनुष्य गलबताच्या मालकाचे सर्व प्रवाश्यांची सक्ती घेतली. फक्त इमाम बुखारीची सक्ती घेतली नव्हती.

म्हणून त्या जबाब प्रवाश्याने मालकाला एकांतता घेऊन इमाम बुखारीची सक्ती घ्यायला सांगितले. परंतु मालकाने त्याची सक्ती घेण्याची गरज नसल्याचे साफ सांगून टाकले. परंतु त्यात इमाम बुखारीनेच सक्ती देऊन कोणाच्या यत्नात शंका असेल तर दूर करण्यास सांगितले. सक्ती घेतली गेली, परंतु त्याच्याकडे एकही दीनार मिळाला नाही.

जबाब प्रवाश्याला सहचले नाही. त्याने घेऊन विचारले—“तुमच्या जवळचे एक हजार दीनार कोठे गेले हो?”

“समूहात टाकून दिले कारण ते माझ्यामनःकषपत्रे असते तर कोणी कधी माझ्यावर विश्वास केला असता का? मी पैसेलेला विश्वासाचा भासू नव्हतं देतो.” इमाम बुखारी म्हणाला.

भुते थक्क झाली

दोघां लहान भुतांना एकदा वाटले की काही दिवस मनुष्यवस्तीत राहून पहावे दोघ मानवरूप घेऊन एका गावी आली. गावाच्या वेशीवरच त्यांना एक शेतकरी भेटला.

भुतांनी त्या शेतकऱ्याला विचारले— “काय हो, आम्हांला काही काम मिळेल का? आम्ही इमानदारीने तुमची चाकरी करू.” वास्तविक त्या दोघांच्या मनात त्या शेतकऱ्याच्या घरात शिरून त्याला पुष्कळ त्रास घातल्याचा विचार होता.

शेतकऱ्याने त्यांना विचारले— “काम आहे, तुम्ही कराल की नाही. हे तुम्हीच ठरवा. माझे बैल कोणी चोरून पळवून नेले आहेत त्या बैलांच्या किमती वाढल्या आहेत म्हणून नांगराला मी भागसांनाच घुंपतो तुम्ही हे काम करायला तयार आहात का? त्यानंतर तक्रार चालायची नाही.”

“मागसांना कोणी नांगराला घुंपतात का?” भुतांनी चकित होऊन विचारले. “त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे? बेलापेक्षा भागसच हव्ही स्वस्त आहेत. मी जातांपर्यंत दोन नांगरांचा भागसच घुंपली आहेत, तुम्हांला साच्य असेल तर मी तिसऱ्या नांगराची व्यवस्था करीन.” शेतकरी म्हणाला.

भुतांनी संताप जाऊन पाहिले. दोनदोन जण दोन नांगर ओडीत होते त्यांना पाहून भुतांना त्यांची कीव आली. परंतु कष्ट किती होतात हे प्रयत्न पाहून वेग्यांच्या हेतूने भुतांनी बापल्याला तिसऱ्या नांगराला घुंपवून घेतले आणि काही वेळ नांगर ओढण्याचे काम केले थोड्याच वेळाने त्यांना हे काम किती कष्टाचे आहे, कष्टाचे म्हणजे हा शेतकरी फारच गूर वित्तो आहे. भुतांनी मानव देह स्वरूप केला होता,

म्हणून त्यांना फार दमत्यासारखे झाले आणि शेतकऱ्याने जी मजुरी दिली ती कष्टाच्या मानाने फारच बोबी होती.

त्यानंतर भुते तैथून गेली आणि एका तेल्याकडे त्यांनी काम मागितले तेथी त्यांना एका कळोच्या कोनीत घेऊन गेला व म्हणाला— “मी तुम्हांला ही जी फळ दिली आहेत, त्यांचे वित्तसमर तेल काडवे लागेल.”

“परंतु हे तेल कशासा हो? ही तर विषारी फळे आहेत.” भुतांनी विचारले. “तुम्हांला हेमुळा माहीत नाही का रे? हे तेल गोडे तेलात मिसळायचाचे असते.” तेथी म्हणाला.

“परंतु त्यामुळे लोकांचा जीव धोक्यात येईल त्याचे काय?” भुतांनी विचारले.

“शुद्ध तेल किती महाग पडते? लोकांना स्वस्त तेल हवं असतं. मिसळीच तेल स्वस्त विकतां येते. या स्वस्त तेलामुळे लोकांच्या तऱ्हेती विचडत असतील तर त्याला मी काय करणार? पैसे मिळाल्याशी माझा संबंध. इतर गोष्टींची फिकीर करीत बसण्यात काय अर्थ आहे?” तेथी म्हणाला.

तेव्हा भुतांना कळले की स्वस्त मिळणारे तेल विकत घेऊन गरीब लोक आपला जीव स्वतःच धोक्यात ठेवतील आहेत त्यामुळे निरनिराळे आजार पसरत आहेत त्यानंतर भुते म्हणाली— “आम्ही हे काम करणार नाही.”

अस्स! म्हणजे, माझ्या व्यापाराचं नुपित कळल्यावर तुम्ही जिवंत पळून जाऊ.

बकाल अस बाटल वाटतं तुम्हांला ?
तेल्यान बमकीच दिली

“असं ।” असं हसत म्हणत ती भुते
नाहीशी झाली

त्यानंतर ती भुते त्या देशाच्या राजाकडे
गेली त्यावेळी राजा आपल्या सेनापतीवर
बाण पाखंडीत होता - “शेतकरी शेतसारा
ह्यायला तयार नसतील तर त्यांना तुळंगत
टाकून त्यांना बडबून काढा. त्यांच्या घरात
धोरून शेतसारा धसूल करा.”

शोध भूत शिपायांचे रूप घेऊन तेथे
प्रगट झाली त्यांना आपलेच शिपाई
समजून सेनापती म्हणाला - “तुम्ही राजांना
ऐकलीत न्हा ? जा तर आता !”

भुते तेथून निघणार तितक्यात राजा
म्हणाला - “राजनर्तकीचे नृत्य पहायची
वेळ झाली” आणि निघून गेला

त्यानंतर भुते कित्येक जागी गेली परंतु
ती फार कोठेही राहू शकली नाहीत
शंवटी निराश होऊन ती आपल्या समाजात
परत गेली

तेव्हां एका वडीलबाब्या भुताने त्यांना
विचारले - “तुम्ही इतक्या लीकर का परत-
लात ? मला वाटलं होते की घरेच दिवस
तुम्ही परत येणार नाही. झोळ तरी काय ?”

“तुम्हें विशेष आश्चर्य करण्यासारखं
काही नाही आम्हांला जाऊन आल की
मानवजातीतले लोक जास्त कडून गरीब
व भाळं आहेत आमच्या आधीच काही
भुते त्यांच्या समाजात गेली आहेत व
मानवरूप धारण करून गरीब भावड्या
लोकांना त्रास देत आहेत म्हणून आमच्या
सारक्या लहान भुतांचा खटपाळपणा
पोरकटपणाच ठरला असता म्हणून आम्ही
परतलो” मुते म्हणाली

ते ऐकून स्मित करून ते वडीलबाबाने
भूत म्हणाले - “अरे वेदव्यानो माणकांना
त्रास देणारी ती भुते नाहीत, भाणसंच
आहेत ती. तुम्हांला ते कळत नाही !”

ते ऐकून बोव्ही भुते धक्क झाली म्हणजे
माणसात भुतांनाही काजविणारी भाणसे
आहेत म्हणावयाची ।

मूळ पैज

मंगल आणि सुख नानाचे दोघे जण राजाकडे येने व राजाकडे म्हणाले - “बहाराच, आपणच
काय तो विवाह कराला !” दोघात एक पैज पतवली होती सुखने ऐनेची रक्कम मंगल
सांगितली तर मंगलने, दोनशे, परंतु त्यात मंगल हारला आणि त्याने दोनशे ऐनेची दोन
माचोच दिली राजाने विचारल्यावर मंगल म्हणाला - “बहाराच, सुखनेने शहर सांगितले
तर जी राजाने दोनशे म्हणाले, परंतु मी दोनशे नाहीं नव्हते म्हणजे माझ्याजवळ दहा
नाणीसुद्धा नाहीत. मग मी दोनशे माचोची पैज केली काय माचोच ? माझ्या म्हणण्याचेत
कप होता, दोनशे कपड्या !”

ते ऐकून राजा मंगलच्या हुशारीवर श्रेष्ठ क्षाप्ता व त्याने सुखनला दोनशे नाणी दिली
आणि मंगलला आपल्या घरवारी नोकरी दिली. दुसऱ्या दिवशी दोघे पुन्हा त्यान मंगलला
राजाकडे येने त्याची तक्रार होती ती त्याने जादल्या दिवशी पैज साखून कोडे वीसे
मिळविले होते ते मंगलच्या हुमारीमुळे मिळाले होते परंतु मंगल ती रक्कम पुरी घेत नसून
अर्धोवधी वाटून घ्यावी म्हणतो जाई

दोघे सांगित बसल्याने मूळ कारण राजाने ओळखले तेव्हा सुखनच्या मागणीकवणावर
खुश होऊन राजाने त्यालासुद्धा नोकरी दिली व विचारले - “तुम्ही पैज लावली होती ती
कशासाठी ? दोघे म्हणाले - “आम्ही पहिली पैज लावली होती मंगलला घरवासात नोकरी
मिळवत घासाठी आणि दुसरी सुखनलासुद्धा ती नोकरी मिळवून देईल यासाठी.”

ज्ञानानामोदयः

फार जुनी गोष्ट आहे, रामानंद तावाचे एक स्वामी भगवद्गीतेवर प्रवचन करीत. काही उदाहरणे देऊन प्रत्येक क्लोकाचा अर्थ स्पष्ट करूनही सांगत स्वामीजींच्या प्रवचनाला जी भक्तमंडळी येत ती स्वामीजींना सोन्याची आभूषणे घेते अनेक भेटवस्तू आणून देत ओल्या-कडून जी मिळकत होती ती खर्च करून धर्मगळा बांधायचा आणि गोरगरीबांना सवत करण्याचा विचार रामानंद स्वामींच्या मनात होता म्हणून ते गांधीगांव हिंडून फार वसूल करू लागले. रामानंद स्वामींच्या बरोबर त्यांचा एक शिष्याआशित्यही नेहमी रहात बसे

एकदा गुरुशिष्य कोणत्यातरी गावी जात होते तेव्हा आशित्यने गुरूला विचारले- गुरुवर्य! महाभारत युद्धात वास्तविक खरा पराक्रमी अर्जुनच होता व जय मिळवून

झायला कारण खरोखरी तोच होता नाही का? श्रीकृष्ण तर फक्त सत्ता देण्याचे काम करीत बसे! तसे महाभारत युद्ध जिंकण्याचे व्यंज कृष्णाला कसे काय मिळाले? शिवाय कृष्णाने अनंक चेळां कूटनीतीनेच काम केले. त्याने अर्जुनाकरवी व भीमाकरवी अनंक भयभे घुसे करविली होती म्हणून कृष्णाची घोरवी गाथांच्या भगवद्गीता व पुराण इत्यादिकांविषयीचा आदर माझ्या मनात कमी झाला आहे "

आपल्या शिष्याच्या मनावर झालेला तो विचित्र परिणाम पाहून रामानंद स्वामींना थोडे हंसू झाले व ते म्हणाले- "तुझ्या अंकेचे समाधान प्रत्येकी आपोआप होईल "

त्यानंतर थोड्या असतां वाटेत एक जंगल लागले. स्वामींनी आशित्याला झाडावर चढून एक दाडके होईल वशी झरळ फांदी तोडून आणावला सांगितली

आशित्यन तशी एक सरळ फांदी तोडून त्याची काडी तयार करून आणली

स्थानंतर ते त्या झगलातून जात असतां एकाएकी झाडीतून एक चोर येऊन समोर उभा राहिला त्यान बंडुकीचा तंभ घालून धमकावले- "तुम्ही मुकाट्याने जवळ आलेल ते धन व सोनेवर्गरे समोर ठेवा. नाहीतर गोळीने ठार करीन

त्या अनपेक्षित घटनेमुळे आशित्य तर गोवळून गेला व कापण्या जाबाजात म्हणाला - 'गुरुवर्य! आपल्या जवळची ती पैसाची पिशवी माला देऊन टाका "

जाता चोराला खात्री झाली की या लोकांच्या जवळ पुष्कळ पैसे आहेत त्याला आणखीच जोर चढला.

तेव्हा रामानंद स्वामी चोराला म्हणाले- "बाबा रे, माझ्या जवळ जे धन आहे ते गोरगरिबांना सवत करण्यासाठी जमविलेले आहे. ते तु आनण्याकडून मागून घेणे रास्त नाही."

चोराला ठेवदा भीर पळता. त्याने रामानंदजींच्या हातातली पैशाची पिशवी हिसकावून घेतली व म्हणाला- "बी सुद्धा जन्मापासून गरीबच आहे, समजले का? तुमच्या जवळचे धन घ्यायला मला अधिकार आहे" असे म्हणत तो पैशाची पिशवी घेऊन जाऊ लागला

रामानंद दुःखी होऊन म्हणाले- "एक रे, बाबा! ती सर्व आयुष्यभर मेहनत करून गरिबांसाठी जे धन एकत्र

केले ते असे सहजी कोणी घेतलेले पाहून मला आयुष्याचा कटाळा आला आहे. तेव्हा तू बंदुकीने मला ठार करून टाक."

रामानंद म्हणाले ते ऐकून चोर खडखडां हसत म्हणाला—“अहो ही बंदूक लाकडाची नकली बंदूक आहे!”

तेव्हा रामानंद म्हणाले—“माझी शका खरी ठरली तर. आदित्य, अरे पाहतोस काय? कोव टाळणे त्याचे!”

गुरुवईच्या तोंडातून शब्द बाहेर पडतांच आदित्याली चोरशी चढली त्यानं चोराला काठीने बडबून काढले, मंतर चोराला एका झाडास बांधून ठेवले व पैसाची पिशवी परत मिळविले

त्यानंतर गुरुशिष्य पुढल्या मनभासला निघाले व्राटव रामानंद शिष्याला म्हणाले—“आदित्य! कळेल, महाभारत पुढात चोरशी अर्जुनाचीच होती, परंतु मुक्ती कृष्णाचीच होती तूच चोराला बडबलेस परंतु चोर मेटल्यास काय करायचे, हे

प्रथमच ओळखून मी तुला एक काठी तयार करून द्यायला सांगितले आणि त्याचा उपयोग केव्हा करायचा हे सुद्धा तीच सांगितले चोराकड हातातली बंदूक लाकडी आहे हे देखील मी ओळखले कारण तो सहजी या हातातून त्या हातात लाकडी काठीसारखा तिला हरवीत होता. ती चोष्ट चोराच्याच तोंडून जी बडबिण्यासाठी बंदुकीने मला ठार करायला त्याला सांगितले त्या जागी मी त्याला हे वन गरिबांसाठी असल्याने सांगून त्याच मन बडबिण्याचा यत्न करून पाहिला होता परंतु त्यानं ऐकलच नाही तेव्हा बांडक्याचा प्रयोग करावा लागला एका चोरावर जख मिळविण्यासाठी इतकी तब सभाळावी लागली तर कृष्णाला शंभर चोरनांना आणि त्यांना मदत करणाऱ्या शंकडों चोरनां जिकण्यासाठी किती तंत्र करावी लागली असतील?

तेव्हा कोठे आदित्याच्या डोवडान ज्ञानाचा प्रकाश पडला.

सुयोगंघात भीरामाच्या एक युगपूर्वी त्रिशंकू नावाचा एक राजा झाला. त्याने अनेक वर्षे राज्य केले. त्रिश्वामिनाने त्याला सखरीर स्वर्गप्राप्ती करून देण्याचे वचन दिले होते. परंतु त्रिश्वामिन त्रिशंकूला सखरीर स्वर्गप्राप्ती करून देऊ शकले नाहीत तेव्हा त्यांनी एका त्रिशंकू स्वर्गाचीच सृष्टी केली.

या त्रिशंकू राजाला हरिश्चंद्र नावाचा मुलगा होता. त्याला अनेक वर्षे काही भूलबाळ नव्हते. तेव्हा त्याने अनेक नवस करून वरुण देवाला प्रसन्न केले व वचन दिले की त्याला मुलगा झाला तर वरुण देवासाठी यज्ञ करून नरबली देईन काही दिवसांनी त्याची राणी गरोदर झाली आणि

तिला एक मुलगा झाला. हरिश्चंद्राने बाह्यपाना स्वर्गदान व गोदान केले त्यावेळी वरुणमुखा बाह्यपान रूपे आला व दान स्वीकार करून म्हणाला—“तू आपल्या पुत्राचा अर्धी मला देण्याचे वचन दिले होतेस. त्या बचनाने पालन कर.”

“महारवन्, माझी राणी प्रसूत होऊन एक महिलामुखा झाला नाही. मुलाचे नारले वगैरेकुढा झाले नाही. तेव्हा तोपर्यंत पांदावे.” हरिश्चंद्राने विनंती केली.

वरुण हरिश्चंद्र म्हणाला ते माध्य करून एका महिन्यानंतर आला. हरिश्चंद्राने योग्य अतिथि सत्कार करून विचारले—“महात्मन्, आज्ञा करावी, कोणत्या कासासाठी आज्ञा आहे आपण?”

वरुणाचे येण्याचे कारण सांगितले
 “अजून हे मूल किती लहान आहे
 यत्पणू होण्यालायक नाही म्हणून याचा
 उपनयन संस्कार होऊन जाऊ न्या. तोपर्यंत
 यावावे.” हरिश्चंद्राने विनंती केली
 वरुणाला राग आला. म्हणाला—“तू
 मुलावरच्या प्रेमातून टाळाटाळ करतो
 आहेस तुझ्या भनात काय आहे. हे
 मला कळत नाही, असे वाटले का
 तुला? तरी तू म्हणतोस ते मान्य करून
 परत जातो आहे तुझ्या मुलाचा उपनयन
 संस्कार झाल्यावर येईन. त्यावेळी तू
 आपले वचन मोडलस तर माझ मी तुला
 आप वेईन.”

त्यानंतर हरिश्चंद्राने मुलाचे नाव
 लोहिताक्ष ठेवले आणि त्याला विद्याभ्यास
 करण्यासाठी गुरूची नेमणूक केली त्या
 मुलाला काही दिवसांनी कळले की त्याला
 बलिपशू करणार आहेत म्हणून तो घरातून
 पळून गेला आणि एका गुहेत जाऊन राहू
 लागला कारण त्याला वाटत होते की
 त्याला दीर्घ आयुष्य लिहिलेले आहे.

त्याच सुमारास वरुणाने येऊन नरसेच
 यक्षाची बाळगण करून दिली हरिश्चंद्र
 हताश होऊन म्हणाला—“महामनु, मी
 तरी काय करू? माझा मुलगा घरातून
 पळून गेला आहे!”

“तू माझी फसवणूक केली आहेस!
 म्हणून मुलाची शाप देतो की तुला जलोदर
 होईल!” वरुणाने तो शाप दिला

शाप मिळाल्याने हरिश्चंद्र दुःखी होऊन,
 मुलगा नाहीसा झाल्याने तो जास्तच काळ-
 जीत पडला अशा परिस्थितीत गुप्तपणे
 एका गुहेत राहणाऱ्या लोहिताक्षाला एका
 प्रवाश्याने पाहिले आणि म्हणाला—“तुझं
 बाबा तिकडे काळजीत पडले आहेत आणि
 तू निश्चितपणे येथे राहतो आहेस. आम्ही
 असल्या मुलाला तशी पाहिल बुवा!”

तो प्रवासी म्हणाला हे ऐकून लोहि-
 ताक्षाला फार वाईट वाटल व तो वडिलांना
 घेऊन गेला निघाला. बरोबर त्याच वेळी

इंद्र एका ब्राह्मण रूपे आला आणि
 लोहिताक्षाला म्हणाला—“तू आपल्या
 वडिलाकडे यावेळी जाऊन व्यर्थ संकटात
 पडशील मी सांगतो ते ऐक. तुझ्यावडि-
 लांनी त्या आजारातून बरे व्हायचे म्हणून
 तुझा बळी त्यांना लागेल. तुझ्या बाबांनी
 वरुणाला तसेच वचन दिले होते” ते ऐकून
 लोहिताक्ष वडिलाकडे गेला नाही

वसे अनेक वेळा झाले वडील आजारी
 असल्याचे ऐकून लोहिताक्ष करी निघे
 आणि इद्र त्याला भेटून त्याला परत फिरवी

एकदा हरिश्चंद्र आपल कुळगुंव वसिष्ठ
 यांना म्हणाला—“गुरूवर्ये, मी जलोदराने
 आचारी आहे मला आयुष्याचा कीट
 झाला आहे. काहीतरी करून या यातनेतून
 सोडवा

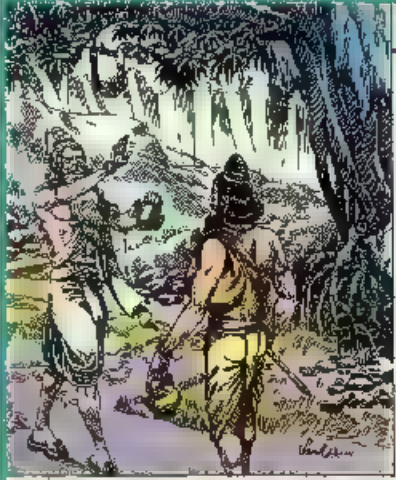
वसिष्ठ म्हणाले—“याला एकच मार्ग
 आहे. तो म्हणजे पुत्राचा तरबळी देण
 पुत्र तेरा प्रकारचे असतात त्यात श्रीतपुत्र
 म्हणजे विकत घेतलेला मुलगा म्हणून तू
 कोणाच्या तरी मुलाला विकत घे. त्याला
 बलिपशू करून यज्ञ कर! तू या रोगातून
 बरा होऊन बाहेर पडशील”

हे कळल्यावर हरिश्चंद्राने आपल्या
 मंत्र्यांना बोलाविले व म्हणाला—“कोणी
 ब्राह्मण आपल्या मुलाला विकण्याला तयार
 असेल तर तो मार्गेल तितके पैसे देऊन

त्याला संतुष्ट करा व त्याच्या मुलाला
 खरेदी करून घेऊन या”

मंत्र्यांनी अनेक गावे फिरून पाहिली.
 शेवटी त्यांना अजीमर्त नावाच्या एका गरीब
 ब्राह्मणाने खुनपणेच नावाच्या आपल्या
 सधल्या मुलाला विकण्याचे मान्य केले.
 त्याने जी किंमत मागितली ती त्यांनी दिली
 तरबळी करितां एक तरुण मुलगा
 मिळालेला पाहून हरिश्चंद्राला आनंद झाला
 त्याने यज्ञासाठी लागणारी सर्व सामुग्री
 एकत्र केली. ऋत्विकांची नेमणूक करून
 यज्ञ सुरू केला. शुनस्त्रांवाला यज्ञस्थाली
 बांधण्यात आले ती मोठमोठ्याने ओरडून
 रडू लागला. तेव्हा बिस्वामित्रांना ज्ञा

आली रवानी हरिश्चंद्राला या शब्दांत समजावून सांगितले—“राजा या बाह्याण बालकाचा बंध का करता आहेस? याचा सोडून दे प्राचीन काळी तुझ्या पूर्वजांनी इतरांसाठी स्वतःचे प्राण वेचले होते आणि आतां तू स्वतःचा जीव बांचविण्यासाठी एका अबोध मुलाचा बंध करणार आहेस? मी तुला या आजारांतून मुक्त करतो. तू या मुलाला सोड.”

परंतु हरिश्चंद्र शुनश्शेवला सोडायला तयार होईना. म्हणून निदमामिचाने बरुण देवाला प्रसन्न करण्यासाठी शुनश्शेवला एका भद्राचा उपवेश केला. शुनश्शेवने भद्राचा जप सुरू केला बरुण प्रसन्न झाला. त्यान

त्या बालकाला सोडविले आणि हरिश्चंद्राला नलोदराच्या आजारांतून मुक्त केले

अशातऱ्हेने शुनश्शेवला बांचविण्याच्या कामी निदमामिचाने फार भ्रष्ट केले, परंतु हरिश्चंद्राने त्याच्या विनंतीला मान दिला नव्हता तो गोष्ट निदमामिच विस्तरला नव्हता

एके दिवशी हरिश्चंद्र कोशिकी नदीच्या काठी शिषार करीत एका इकरावा पाठलाग करीत बसला निदमामिचाने एका गरीब ब्राह्मणाच्या रुथे प्रगट होऊन हरिश्चंद्राला फसविले आणि त्याचे राज्यच नव्हे तर सर्वदेव दात करवून घेतले.

त्यानंतर वसिष्ठ निदमामिचाला मंडून त्याला खूप रागावून म्हणाला—“तू केवढे मोठे पाप केले आहेस? माझे यजमान हरिश्चंद्र महाराज रवांचा फसवून तू त्यांना रानोमाळ झिडायला लावलेस! तपस्वी मुनीत तू अगदी कालच्या प्रतीचा आहेस तुझे तप म्हणजे बकध्यान आहे म्हणून तू करकोटा हो!”

तेव्हा निदमामिचाने क्रुद्ध होऊन वसिष्ठाला उलट साप दिला “ठीक, तरभय पो नोंपर्यंत करकोटा राहून तितके विनस तू बगळा राहशील!”

त्या दिवसापासून दोष पक्षीरूपे मानस सरोवराच्या किनाऱ्यावर राहून परस्परांशी

भाडत राहिले आणि परस्परांना अतविश्वत करीत राहिले. दोघे घोर महर्षी होते तरी त्यांच्या मनात भयकर अहंकार होता

अशा तऱ्हेने परस्परांना शाप देऊन दोघे परस्परांशी भाडत असलेले ब्रह्मादेवाला पाहवले नाही त्याने दोघांना कायमुक्त केले आणि त्यांच्या आश्रमात पाठवून दिले.

या घटनेनंतर वसिष्ठाने निमीला साप दिला आणि त्याचा साप मिळविला ती कथा अशी—इक्ष्वाकुचा मुलगा निमी एक थोर धर्मात्या व सच्चरित्र पुरुष होता. त्याने ब्राह्मणांसाठी गौतम ऋषींच्या आश्रमा—खेजारी सर्व सुखसुधी असलेले अथतपूर नावाचे नगर वसविले

त्यानंतर काही दिवसांनी निमीच्या मनात दीर्घकाळ यज्ञ करण्याची इच्छा उत्पन्न झाली त्याने वडिलांच्या अनुमतीने आणि महामुनींच्या सल्ल्याने यज्ञसामुग्री जमविली नंतर भृगू अगीरस गौतम, पुलस्त्य, ऋषीक व पुत्रहस्तारुखा यज्ञकर्मीची साहिती असलेल्या तज्ज्ञांना निमंत्रित करून कुलगुरु वसिष्ठांजवळ निवेदन केले—“गुरुवर्ये, मी ब्रह्मादेवीसाठी पांच हजार वर्षे वाहू राहिले असा एक महायज्ञ करण्याचे ठरविले आहे त्यासाठी आवश्यक सर्व यज्ञसामुग्री जमविली आहे म्हणून आपण भाड्या हस्ते हा यज्ञ करविण्याची कृपा करावी”

तेव्हा वसिष्ठ ऋषी म्हणाले—“इदानीं हाच यज्ञ जगदंबला प्रसन्न करण्यासाठी माझ्या हस्ते जाईल करण्याचे ठरविले. तो यज्ञ पांचशे वर्षांत संपेल तो पूर्ण झाल्यावर मी हा यज्ञ तुझ्या हस्ते करवीन. तोपर्यंत राजा, तू थांबाविस!”

“गुरुवर्ये! मी तसे मुर्खना यज्ञाला बोलाविल आहे, यज्ञसामुग्री जमविली आहे आपण आमच्या सूर्यवर्षीयांचे गुरु आहां, असे अस्ताना आपण मा महायज्ञाच्या शुभसमयी अन्यत्र कोठे जाणे रास्त होणार नाही आपण झतलोआला बळी पडून भाड्याशी असा अन्याय करणे बरोबर होणार नाही” निमी वसिष्ठाला म्हणाला.

तरी वसिष्ठ ऋषींनी निमीच्या बोलण्या-कडे दुर्लक्ष केले आणि इंद्राच्या यज्ञाचे पीरोहित्य करायला निघून गेले. म्हणून निमीने गौतम ऋषींना ऋत्विज नेमले व महादेवीसाठी यज्ञ आरंभिला. यज्ञ यशस्वी झाला. निमी राजाने सर्व ऋत्विजांना मुक्त-हस्ताने वसिष्ठा वेळून घ्याय केले.

तिकडे वसिष्ठांनी इंद्राकडे यज्ञाचे पीरो-हित्य केले. तेथील यज्ञ संपल्यावर मोठी चोरली दक्षिणा घेऊन यज्ञदीक्षा घेऊन वज्र बरीत बसलेल्या निमीला भेटायला गेले. त्यावेळी निमी विस्त्रांती घेव होता. म्हणून निमीला भेटू शकले नाहीत. म्हणून वसिष्ठ ऋषींना राग आला व

त्यांनी निमीला शाप दिला—“मी तुला कुलगुरू, तरी तू माझी अवहेलना करून माझे पद दुसऱ्या कोणाला देऊन टाकलेस व माझा अपमान केला. मी तुला भेटायला आलो तेव्हा तू बेधिकीरूपणे झोपून राहिल्यास. तुझ्या या अपराधानद्वारे तुझा देह जाली पडून जाई व तू विदेह होऊन जा. हाज माझा तुला शाप आहे!”

तो शाप ऐकून निमीचे नोकर घाबरून गेले आणि त्यांनी निमीला जागे करून वसिष्ठाने दिलेल्या जापाची गोष्ट सांगितली. निमीसुद्धा चिडला. त्यानेसुद्धा प्रतिकार म्हणून वसिष्ठाला शाप दिला—“तू ब्रह्म-देवाचा सातेवाईक आहेस. तरी तुला पापाची भीती नाही. तू विनाकारण केवळ अहं-काराने मला शाप दिला आहेस. मनलोभाला बळी पडून तू माझ्यासारख्या शिष्याचा तिरस्कार केलास. मनलोभाने तू लाज सज्जा सोडलीस. तू हा जो अपराध केलास तो माझ्यावर जाथा घेताली तुला प्रयत्न चालू आहे. तू मला शाप दिलास. असा क्रोध करणाऱ्या तुझ्या देहाला माझ्या देहाचीच गती प्राप्त होई!”

अशा तऱ्हेने दोघांनी परस्परांना शाप दिल्यानंतर वसिष्ठ ब्रह्मदेवाकडे गेले आणि म्हणाले—“अगबन, निमी नाशक राजाने मला माझा देह सडून जाईल असा शाप

दिला आहे. आता तू मला एखादा उपाय सुचव की ज्या योगे माझे ज्ञान कोणत्यातरी दुष्प्रमाच्या अंगार प्रवेश करून चिरस्थायी होईल. तेव्हा ब्रह्मदेव वसिष्ठांना म्हणाला- "तुम्ही मित्रावरुणचा देहांत प्राप्त करून आपल्या ज्ञानाचे रक्षण करावे."

वसिष्ठांनी ब्रह्मदेवाला प्रणाम केला आणि वरुणलोकी गेले. तेथे आपला देह सोडला आणि प्राण मित्रावरुणाच्या शरिरात पोचले केले.

काही दिवसांनी तेथे ऊर्वशी आली. मित्रावरुण तिला पाहून तिच्यावर भाळला. त्याने तिच्या सहवासाला काही काळ घुस्वाने घालविला. थोडा ऊर्वशीच्या पोटी अगस्त्य व वसिष्ठ जन्मले. अगस्त्यांनी जन्मल्या-बरोबर तपश्चर्या करण्याची इच्छा दर्शविली आणि निघून गेले. वसिष्ठांना इश्वरकृने आपला गुह म्हणून नेमले.

तिकडे निमीनेमुढा उरलेल्या प्राणाने यज्ञ पूर्ण केला. यज्ञशक्ता त्याच्याकडे येऊन विचारला- "राजा, तुझ्या मनात

काही इच्छा असले तर सांग, तुला नरदेह हवा आहे की मुरदेह?"

तेव्हा निमीने निवेदन केले- "देव हो! जोपर्यंत या देहाला नित्य धोकाच असणार. मला देहाची गरज नाही. म्हणून मला वायुरूप देण्याची कृपा करावी!"

"राजा, तुम्ही इच्छा जगदंबापुरी करील." देव निमीला म्हणाले.

निमीने प्रार्थना केल्यावर त्याच्या यज्ञ-भुळे नहावेची संपुष्ट झाली व म्हणाली- "सुतमानाच्या पापण्यांवर तुझा नास राहील. तुझ्या वज्रनामुळे सर्व प्राण्यांच्या पापण्या नित्य हालत राहतील व त्या हालण्याला 'निमिष' हे नाव प्राप्त होईल."

त्यानंतर सर्व मुनींनी निमीच्या देहाचे संश्लेष करून जनक राजाची सृष्टी केली. जनक विदेही निमीचा मुलगा. म्हणून त्याला विदेह नांव प्राप्त झाले. त्याने मिथिला नगरीत राजधानी स्थापन करून गंगेच्या किनाऱ्यावर राज्य केले. त्या राज्याचे नाव सुद्धा विदेहच पडले.

विचित्र विवाह

फार प्राचीन काळी पाटलीपुत्र येथे एक श्रीमंत ब्राह्मण राहात असे. त्याला केशव नावाचा एक मुलगा होता. केशव फार सुंदर होता. लग्नाचे वय आल्यावर लग्न करावे असे त्याला वाटू लागले. परंतु त्याला त्याच्या पसतीची मुलगी कोठे दिसली नाही. म्हणून त्याने तीर्थाटन करण्याचे मिश काढून आईवडिलांची परवानगी घेतली व थोड्या मुलीच्या पोषाखे निघाला.

कित्येक दिवस प्रवास केल्यावर केशव नर्मदेच्या काठी पोचला. तेथे त्यावेळी लग्नाचे एक झुंड उतरले होते. रंग गदीत एका वृद्ध माणसाने केशवला पाहिले. त्याचे रूपलावण्य पाहून तो केशवच्या जखळ जाऊन म्हणाला- "सुला, थोडा तुझ्या मदतीची गरज आहे. मी तुझे उपकार आवुध्यभारत कधी बिसरणार नाही."

म्हातऱ्याची कीव येऊन केशवने विचारले- "बोला, मी काय करू म्हणता?"

"तू मला मदत केलीस तर त्यात तुझे नुकसान सुळीच होणार नाही. एवढेच काय, तू माझा वंशवृक्ष बांविणारा होशील." वृद्ध ब्राह्मण म्हणाला.

केशवने पुन्हा विचारले- "मी काय करू म्हणता?"

"नर्मदेपलीकडे रत्नदत्त नावाचा एक ब्राह्मण राहातो. त्याला दगवती नावाची सुंदर मुलगी आहे. मी त्या मुलीशी आपल्या मुलाचे लग्न करून देण्याच्या प्रयत्नत आहे. परंतु मुलीच्या आईवडिलांनी अद्याप माझ्या मुलाला पाहिलेले नाही. तू जितका सुंदर आहेस, तितकाच साक्षा मुलगा कुसप आहे. त्याला पाहून रत्नदत्त आपली मुलगी माझ्या मुलाला देणार नाही. म्हणून तू जर साझ्याबरोबर आलास तर मी तुच

नदीकाठी गेला. तेथे एका राक्षसाने त्याला धरले व आपला तयार झाला. तेन्हां केशवने त्याला समजावून सांगितले की त्याने एका ब्राह्मणाच्या मळत देण्याचे दणन दिले आहे. ते दणन पूर्ण करून तुझ्या दिवशी रात्री तो नक्की राक्षसाना आव्हान देईल. घेतले व केशवच्या मागोमाग काही अंतरावर चालू लागली.

केशव नदीकाठानर पोचला तेन्हां त्याला पाहून राक्षसाने विचारले—“तू आपले हे वचन पाळून करशील ना?”

“मी आपले वचन नित्य पाळून करीत आलो आहे. म्हणून तर त्या दुष्ट ब्राह्मणाला मदत करायला जातो आहे!” केशव म्हणाला.

“ठीक, तुझ्या सत्यपालनाची मी परीक्षा घेतो तर!” राक्षस म्हणाला.

त्यानंतर केशव उसना वर झाला. लग्न समारंभ संपला. त्या दिवशी रात्री वर-वधूला एका खोलीत पाठविण्यात आले.

परंतु केशवने रुपवतीकडे तोंड फिरवूनही पाहिले नाही. मग खोलणार कोठला? रुपवती पतीला पाहून खूष झाली. तिला तशिवाने किती चांगला नवरा दिला? परंतु पती तिच्याशी कां बोलत नाही? रागावला आहे का? परंतु कां? तिला कळेना. झोपण्याचे सोपे करून ती डोळे मिटून पडून राहिली.

मध्यरात्रीच्या सुमारास रुपवती झोप- त्याची खात्री झाल्यावर केशव गुपगुप उठला व बाहेर न देता घराबाहेर पडला. परंतु रुपवतीची नजर केशववर होती. ती देखील उठली. तोंडावर चुंचट ओढून घेतले व केशवच्या मागोमाग काही अंतरावर चालू लागली.

केशव नदीकाठानर पोचला तेन्हां त्याला पाहून राक्षसाने विचारले—“तरुणा! तू आपल्या वचनाचे पाळन केलेस. अशा सत्यवचनी दुष्टबाण पुरुषाला खाऊन मी पवित्र होईन.”

ते सर्व ऐकून रुपवती चटदिशी समोर आली व रडत रडत म्हणाली—“अहो, हे माझे पती आहेत. यांना सोडा ना!”

“मला फार भूक लागली आहे. मी याला खाणार आहे. मला अन्न नकोस!” राक्षस रंगाने म्हणाला.

“तुम्ही उपाशीच असाल तर यांच्या ऐवजी मला खाऊन आपली भूक भागवा. तसे न करता आपण ह्यांना खाऊन मला अनाथ केलेत तर माझे हाल होतील.” रुपवती म्हणाली.

“त्याला आतां मी काय करू? तू कोठेतरी जाऊन भोक माग.” निर्दयपणे राक्षस म्हणाला.

“भनाथ होऊन मी कोणाच्या दारी गेले तर मला कोण भोक घालील?” रुपवती म्हणाली. “तू भोक मागायला गेलीस व कोणी घातली नाही तर त्याचे होके जागव्या

माझा मुलगा असल्याचे सांगेन. तूच वर होशील व मुलीच्या गळ्यात मंगळसूत्र तूच बांधायला आहेस. लग्न झाल्यावर तू आलास त्या वाटेने जा. मी आपल्या सुनेला घेऊन आपल्या गावी येईन. या मवती खातर मी उपकाराची फेड योग्य शीतीने करीनच.” ब्राह्मण म्हणाला.

म्हाताच्याचा कुटू हेतू ऐकून केशवला आश्चर्य वाटले. परंतु त्याने म्हाताच्याला वचन दिले होते, म्हणून त्याच्या इच्छेप्रमाणे करायला तयार झाला. तो वहाडाबरोबर निघाला. नावेत बसून व-हाड नदीपलीकडे मुलीच्या गावी पोचले. त्या दिवशी संध्या- काळी केशव नित्यकृत्य उरकण्यासाठी

जागी फुटेल व ती तत्काळ मरेल. ठीक वाहे न, मरण जा!" राजसाने तिला वर दिला.

"वर मग मी प्रथम तुमच्या जवळच श्रीक मागते. मला पतिभिक्षा द्या!" रुपवती म्हणाली.

ते ऐकून राजसाना फार मानंद झाला. तो म्हणाला—"बे, हा तुझा पती! तू त्याच्या योग्य पत्नी आहेस! तुम्ही दोघे जिरकाल सुखाने संसार करा." अशा त्यांना आशीर्वाद देऊन राजस काळोखाने कोठे तरी निघून गेला.

रुपवतीनी पतिभक्ती पाहून केशवला परमानंद झाला. तरी त्याने तिला खरी

गोष्ट सांगितली नाही. उजाडण्यापूर्वी ती दोघ घरी परतली.

दुसऱ्या दिवशी जेवणे वगैरे झाल्यावर बऱ्याच मुलीला येऊन मिघाले. वुष्ट ब्राह्मणाचा हेतू साध्य झाला होता. म्हणून त्याने केशवच्या बंगाररची सर्व उंची वस्त्रे व व्याभूषणे काढून घेतली. आपल्या कुटुंबातील सर्व स्त्रिकांना नावेत बसवून केशवला दुसऱ्या नावेत बसविले. त्याने त्या नावेच्या मालकाला खूप पैसे जाऊन ती नाव नमंदेच्या मध्यभारत बुडवून टाकायला सांगितले. त्या प्रमाणे ती नाव बुडाली व पहिली नाव पलीकडच्या किनाऱ्याला लागली.

नावाची चांगले पोहणारे होते म्हणून पलीकडच्या किनाऱ्याला पोहून आले.

मधीच्या प्रवाहाला वेग होता. म्हणून केशवची नाव बुडून दूर वाहून गेली. केशव सुदैवाने कसाबसा नावेबाहेर आला व नदी किनाऱ्यावर आला.

म्हणाच्या ब्राह्मणाने त्याच्याशी जरी लबाडी केली तिच्यापेक्षा रुपवतीशी होणाऱ्या लबाडीची त्याला जास्त काळजी वाटू लागली. त्याला रुपवतीशी झालेल्या ताटातुडीबद्दल फार वाईट वाटले.

तिकडे सन्हाटावरोवर रुपवती नदी-पलीकडे पायी चालू लागली. तिने बूढ

ब्राह्मणाजवळ जाऊन नम्रपणे विचारले— "मामंजी, बाकी सर्व लोक पायी जातांना विसत आहेत. परंतु 'हे' कोडे दिसत नाहीत?"

"तू आपल्या मनऱ्याची गोष्ट विचारलीस ना? हा काय इशे आहे!" असे म्हणत त्या बूढ ब्राह्मणाने आपल्या कुरूप काळ्या मुलाला बाखविले.

ते ऐकून रुपवतीला भयंकर राग आला व वाईट वाटले. तिने बरडकून विचारले— "हे नाहीत माझे पती! मी राजदरबारात गान्हाणे नेऊन निवाडा करून घेईन."

ते ऐकून म्हाजारा थोडा धावरला. वघूने राजदरबारी गान्हाणे नेले तर राजा नक्कीच आपले डोके उडवील. म्हणून त्याने जलट पावली रुपवतीला तिच्या आईवडिलांकडे पोचते केले आणि आपण आपल्या गावी निघून गेला.

रुपवती आईवडिलांकडे आली. परंतु तिचे मन शांत कसे होणार? तिला पतीची आठवण सतत होऊ लागली. विला पती

जिवंत आहे की मृत हे कळायलाही काही मार्ग दितेना. त्या दुष्ट ब्राह्मणाने पतीच्या जिवाने काही बरेवाईट तर केले नाही? अशी तिला काळजी वाटू लागली.

पध्दतीरी केशवने विचार केला की आता आपण तर वांचलो. पण रुपवतीच्या आईवडिलांना त्यांच्याशी कशी लबाडी करण्यात आली आहे त्याची कल्पना करून देणे तितकेच आवश्यक आहे. त्याने स्वतः या नाटकात जी भूमिका निभावली त्याचे प्रायश्चित्तही केले पाहिजे. कारण त्याचा अपराधही थोडा फार आहेच. असा विचार करून तो रुपवतीच्या गावी गेला.

तेथे रुपवतीला पाहून त्याला अपरंपार आश्चर्य वाटले. रुपवतीलासुद्धा परमानंद झाला केशवचे त्या घरात स्वागत झाले. जावघाचे झाले नसते तरच आश्चर्य!

त्यानंतर काही दिवस सासुरवाडी राहून केशव रुपवतीला बरोबर घेऊन पाटलीपुत्र येथे परतला. तेथे दोघांचा संसार सुखाचा झाला.

